

บทที่ 2

สาระสำคัญจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะเป็นการเสนอสาระสำคัญจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการค้นคว้าแบบอิสระครั้งนี้ จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหนังสืออ่านประกอบเพื่อการสอนวรรณคดีร้อยกรอง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้ศึกษาได้รวบรวมเนื้อหามาจัดแบ่งหมวดหมู่เป็น 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 เป็นการศึกษาสาระสำคัญจากเอกสารเพื่อนำมากำหนดประเด็นในการสร้างหนังสืออ่านประกอบสำหรับครูเพื่อการสอนวรรณคดีร้อยกรองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้แก่เรื่องต่อไปนี้

1.1 จุดประสงค์ของหลักสูตรการสอนวรรณคดี และจุดมุ่งหมายของการสอนวรรณคดีระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1.2 ข้อควรคำนึงในการสอนวรรณคดีไทย

1.3 องค์ประกอบของวรรณคดี

ส่วนที่ 2 เป็นการนำเสนอสาระสำคัญจากเอกสารเกี่ยวกับประเด็นที่จะศึกษา

ส่วนที่ 3 เป็นการนำเสนอสาระสำคัญจากเอกสารและงานวิจัยส่วนหนึ่งที่ผู้ศึกษาจะนำมาเป็นข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าเพื่อสร้างหนังสืออ่านประกอบสำหรับครูเพื่อการสอนวรรณคดีร้อยกรองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ส่วนที่ 1 สาระสำคัญจากเอกสารเพื่อนำมากำหนดประเด็นในการสร้างหนังสืออ่านประกอบสำหรับครูเพื่อการสอนวรรณคดีร้อยกรองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

1.1 จุดประสงค์ของหลักสูตรการสอนวรรณคดี และจุดมุ่งหมายของการสอนวรรณคดีระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ในการสอนวรรณคดีไทยเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร ครูผู้สอนจำเป็นต้องทราบจุดประสงค์ของหลักสูตรและจุดมุ่งหมายในการสอนวรรณคดีไทยให้ชัดเจนเสียก่อน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2534, หน้า 10) กล่าวว่าจุดประสงค์ของหลักสูตรการสอนวรรณคดีไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้กำหนดไว้ว่า เพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าของวรรณคดีและงานประพันธ์ที่ใช้ภาษาอย่างมีรสนิยมในฐานะเป็นวัฒนธรรมของชาติ

ส่วนจุดมุ่งหมายในการสอนวรรณคดีไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น สมร เจนจิระ (2528, หน้า 6/8) กล่าวว่า การสอนวรรณคดีไทยมีจุดมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อให้นักเรียนมีความรู้และทักษะในการพิจารณาหนังสือ ทั้งที่เป็นวรรณคดี และวรรณกรรมปัจจุบัน ได้แก่ รูปแบบการแต่ง เนื้อเรื่อง ทำนองการเขียน จุดมุ่งหมายของการเขียน ลักษณะนิสัยของบุคคลในเรื่อง การแสดงความคิดเห็น การใช้ถ้อยคำสำนวน เป็นต้น
2. เพื่อให้นักเรียนสามารถประเมินคุณค่าของหนังสือที่อ่านได้ โดยใช้หลักการวิจารณ์เบื้องต้นหรือเปรียบเทียบกับหนังสือดี แล้วแสดงความคิดเห็นวิจารณ์ในสิ่งที่ดีและสิ่งที่บกพร่อง
3. เพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของวรรณคดีและวรรณกรรมว่าเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดภาษา นักเรียนสามารถเรียนรู้ลักษณะการใช้ภาษาในวรรณคดี ตลอดจนเข้าใจว่าการใช้ภาษาในวรรณคดีปัจจุบันก็เป็นการสื่อสารของคนในสังคมปัจจุบัน
4. เพื่อให้นักเรียนตระหนักในคุณค่าของวรรณคดีในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งบันทึกชีวิต สังคม ตลอดจนอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของคนไทยสมัยก่อน และได้ถ่ายทอดสืบต่อมาจนถึงคนไทยสมัยปัจจุบัน นักเรียนจะเกิดความภาคภูมิใจว่าวรรณคดีไทยมีคุณค่าและมีความไพเราะไม่แพ้วรรณคดีชาติอื่น ๆ

สมพร มั่นตะสูตร (2526, หน้า 165-166) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการสอนวรรณคดีว่า

1. เพื่อให้นักเรียนรู้จักความหมายของวรรณคดีและซาบซึ้งในคุณค่าของวรรณคดีในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาติ

2. เพื่อศึกษาสภาพสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และสภาพทั่วไปของสังคมจากวรรณคดี
ในฐานะที่วรรณคดีสะท้อนภาพสังคมไว้ในบางแง่มุม

3. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบประเพณีต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณคดี
4. เพื่อให้นักเรียนมีทักษะในการอ่านวรรณคดีลักษณะต่าง ๆ
5. เพื่อให้นักเรียนมีทักษะในการพิจารณาหนังสือ
6. เพื่อปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและการค้นคว้าแก่นักเรียน
7. เพื่อให้นักเรียนเกิดความบันเทิงใจ
8. เพื่อให้นักเรียนสามารถนำข้อคิดจากวรรณคดีไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่าง

เหมาะสม

9. เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
10. เพื่อให้นักเรียนได้อ่านหนังสือวรรณคดีรูปแบบต่าง ๆ

ศรีวิไล ดอกจันทร์ (2529, หน้า 206) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการสอนวรรณคดีโดย
ทั่วไปว่า เพื่อสร้างความรู้สึที่ดีในการเรียนวรรณคดีให้นักเรียน โดยแสดงให้เห็นว่าวรรณคดี
เป็นสิ่งสอนให้รู้สึกถึงความงามความประณีตบรรจงในชีวิต วรรณคดีแสดงความเป็นไปแห่งชีวิตใน
จินตนาการของผู้แต่ง โดยที่ชีวิตในวรรณคดีนั้นอาจไม่มีปรากฏอยู่ในชีวิตจริง แต่ก็เทียบเคียงได้กับ
ชีวิตจริง เพราะความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นวรรณคดีนั้นประกอบด้วยความ
มีเหตุผล ไม่ใช่เป็นไปโดยความบังเอิญ แม้ว่าในบางครั้งวรรณคดีอาจมองดูเป็นเรื่องเพื่อฝัน แต่ก็
เป็นความฝันที่มีพื้นฐานมาจากความจริง และอาจจะกลายเป็นความจริงขึ้นมาได้เช่นกัน

สรุปแล้วการสอนวรรณคดีไทยในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีจุดมุ่งหมายดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และสภาพทั่วไปของสังคมจากวรรณคดี
ในฐานะที่วรรณคดีสะท้อนภาพสังคมไว้ในบางแง่มุม
2. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบประเพณีต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณคดี
3. เพื่อให้นักเรียนเกิดความบันเทิงใจ
4. เพื่อให้นักเรียนสามารถนำข้อคิดจากวรรณคดีไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่าง

เหมาะสม

5. เพื่อให้นักเรียนมีความรู้และทักษะในการพิจารณาหนังสือ ได้แก่ เนื้อเรื่อง จุดประสงค์ของการแต่ง ลักษณะนิสัยของตัวละคร การใช้ถ้อยคำ เป็นต้น

1.2 ข้อควรคำนึงในการสอนวรรณคดีไทย

ในการสอนวรรณคดีไทย เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร ครูผู้สอนควรคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

สมร เจนจิระ (2528, หน้า 4/1-2) กล่าวว่า ในการสอนวรรณคดี ครูผู้สอนควรได้ศึกษารายละเอียดของวรรณคดีในแง่ต่าง ๆ ดังนี้

1. ลักษณะของวรรณคดี จำแนกตามรูปแบบและเนื้อหาของวรรณคดี
2. การใช้ถ้อยคำ การใช้ถ้อยคำเป็นเรื่องของภาษา ครูผู้สอนจึงต้องรู้จักธรรมชาติของภาษา หมายความว่า รู้ถึงคำศัพท์ การประกอบคำศัพท์ ศิลปะการเรียบเรียงถ้อยคำโวหาร ภาพพจน์ คำคม ตลอดจนคำที่สร้างมโนภาพแก่ผู้อ่าน เป็นต้น
3. ศิลปะ คือการชี้แนะให้นักเรียนเห็นศิลปะในการบรรยายคำให้มีเสียงและจังหวะกลมกลืนกับฉันทลักษณ์ และเลือกฉันทลักษณ์ได้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง
4. เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละคร คือการสอนให้นักเรียนสังเกตพฤติกรรมของตัวละคร ซึ่งจะให้นักเรียนได้รู้จักชีวิตดีขึ้น
5. ปรัชญา ศิลธรรม และวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ผู้แต่งใช้เป็นแนวทางแสดงทรรศนะเกี่ยวกับมนุษย์ ซึ่งครูผู้สอนควรชี้แนะให้นักเรียนสังเกต และให้ได้แสดงความคิดเห็น
6. ความรู้ต่าง ๆ จะมีสอดแทรกอยู่ในวรรณคดีมากมาย เช่น ในตัวละคร ในทรรณะของผู้แต่ง เป็นต้น
7. ผู้แต่ง บ่อเกิดของวรรณคดีคือผู้แต่งซึ่งจะสอดแทรกความคิด ความรู้สึก ตลอดจนชีวิตของตนลงในวรรณคดี ผู้แต่งนั้นมีอิทธิพลต่อวรรณคดี เช่น ผู้แต่งมีรสนิยมอย่างไรก็จะสร้างวรรณคดีให้มีรสอย่างเดียวกัน จึงทำให้วรรณคดีประเภทเดียวกันมีลักษณะที่แตกต่างกัน การสอนถึงผู้แต่ง เช่น การเล่าประวัติผู้แต่ง เหตุการณ์ในชีวิตของผู้แต่งที่ทำให้เกิดวรรณคดีนั้นๆ จุดประสงค์ในการแต่งและทรรณะของผู้แต่ง ฐานะทางสังคมของผู้แต่ง ยุคสมัยของผู้แต่ง เป็นต้น จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจวรรณคดีดีขึ้น

ศรีวิไล ดอกจันทร์ (2529, หน้า 24) กล่าวว่า ในการสอนวรรณคดี ครูผู้สอนควรคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

1. ทำอย่างไรจึงจะให้นักเรียนได้รู้เรื่องราวตอนก่อนและหลังของบทที่ได้อ่าน
2. ทำอย่างไรการเรียนการสอนวรรณคดีซึ่งมีความลึกซึ้ง เข้าถึงได้ยาก มีอุปสรรคด้าน

กาลเวลา ภาษา ศัพท์ ฯลฯ จะทำให้นักเรียนมองเห็นคุณค่าเมื่อเทียบกับเรื่องต่างๆ หรือวรรณกรรมที่เข้าถึงได้ง่าย

สุจิต เพียรชอบ และสายใจ อินทร์พรหม (2522, หน้า 160) ได้กล่าวถึงสิ่งควรคำนึงในการสอนวรรณคดีไทยดังนี้

1. เนื้อเรื่อง การดำเนินเรื่อง ประวัติและความเป็นมาของเนื้อเรื่องรวมไปถึงประวัติของผู้แต่งด้วย

2. ศิลปะการประพันธ์ ตลอดจนรูปแบบต่าง ๆ

3. การใช้ถ้อยคำสำนวนโวหาร ความไพเราะ ตลอดจนคารมคมคาย

4. ความงดงามทางภาษา ตลอดจนรูปศัพท์ต่าง ๆ

5. ความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

6. ความคิดอ่าน ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนความเป็นอยู่ของคนในสมัยต่าง ๆ

7. มโนทัศน์ ข้อคิด หรือแนวทางในการปฏิบัติที่เหมาะสมที่ควร ตลอดจนอุดมคติที่เกิดขึ้น

ในตัวกวี

8. ความเพลิดเพลิน และความจรรโลงใจ

9. การตีความ และการถอดความจากคำประพันธ์

10. การรู้จักวิพากษ์วิจารณ์วรรณคดีอย่างมีเหตุผล

สรุปแล้วการสอนวรรณคดีไทยเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร ครูผู้สอนควรคำนึงถึง

1. ประวัติของผู้แต่ง

2. เนื้อเรื่อง ประวัติและความเป็นมาของเนื้อเรื่อง การดำเนินเรื่อง

3. วิธีการใช้ภาษาในการแต่ง เช่น การใช้โวหารแบบต่าง ๆ

4. ความรู้ในด้านต่างๆ เช่น วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนความเป็นอยู่ของคนในสมัยต่าง ๆ

5. มโนทัศน์ ข้อคิด หรือแนวทางในการปฏิบัติที่เหมาะสม

6. การตีความ การถอดความจากคำประพันธ์

1.3 องค์ประกอบของวรรณคดี

ในการสอนวรรณคดีเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร และเพื่อให้การสอนวรรณคดีมีความชัดเจน สมบูรณ์ ครูผู้สอนจำเป็นต้องทราบถึงองค์ประกอบของวรรณคดีก่อน ดังนี้

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2525, หน้า 35-39) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของวรรณคดีว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบเชิงซ้อนดังรายละเอียดต่อไปนี้

องค์ประกอบหลักของวรรณคดี คือ ส่วนประกอบที่เกี่ยวกับตัววรรณคดีโดยตรง ได้แก่

1. ภาษา ประกอบไปด้วยเรื่อง

1.1 การใช้ถ้อยคำ ศิลปะแต่ละแขนงนั้นได้อาศัยวัสดุเป็นเครื่องสื่อสารที่ต่างกัน เช่น แขนงวิจิตรศิลป์ จิตรกรใช้สีหรือลายเส้นเป็นเครื่องสื่อสาร แขนงดนตรีใช้เสียงเป็นเครื่องสื่อสาร ส่วนแขนงวรรณคดีใช้ภาษาเป็นเครื่องสื่อสาร โดยที่การใช้ถ้อยคำภาษาในวรรณคดีมีลักษณะ ดังนี้

1) เป็นภาษาที่ประณีตบรรจง

2) เป็นภาษาที่เหมาะสมกลมกลืนกับรูปแบบและฉันทลักษณ์

3) เป็นภาษาที่ก่อให้เกิดจินตนาการ เกิดอารมณ์ เกิดญาณพิเศษ คือความรู้ซึ่ง

ที่เกิดขึ้นแก่ตนเองโดยไม่มีใครสอน

4) เป็นภาษาที่มีจังหวะ มีเสียงสัมผัส

5) เป็นภาษาที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง นิสัยของตัวละคร บรรยายกาพย์และวัฒนธรรมตามเนื้อเรื่อง

1.2 ระดับของภาษาวรรณคดี วรรณคดีเรื่องเดียวกันอาจใช้ภาษาต่างระดับกัน ในบางตอน ระดับของภาษาในวรรณคดีมี 4 ระดับ คือ

1) ภาษาที่เอาความตามรูปศัพท์ (literal level) คือภาษาที่ใช้ในความหมายตรงกับที่ใช้สื่อสารกัน โดยทั่วไปในภาษาสามัญ อ่านแล้วเข้าใจได้ทันที แต่เป็นภาษาที่มีอรรถรส ภาษาระดับนี้อาจมีการเปรียบเทียบบางอย่าง แต่เป็นการเปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นเท่านั้น เมื่ออ่านแล้วจะสามารถรู้ได้ทันทีว่าเปรียบเทียบกับอะไร

2) ภาษาระดับอุปมาอุปไมย (allegorical level) ภาษาวรรณคดีระดับนี้ใช้ในความหมายต่างกับที่ใช้สื่อสารทั่ว ๆ ไป ไม่ใช่เป็นการอุปมา (Simile) ให้ได้ภาพพจน์ แต่เป็นการใช้ภาษาโดยมีอรรถต่างไปจากการเอาความตามรูปคำ เป็นทำนองการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) และการเปรียบเทียบโดยอรรถแบบอุปลักษณ์ (Metaphor) หรือเป็นบุคลาธิษฐานแบบการสร้างเรื่องประกอบความคิด (allegory) ถ้าตีความตามตัวอักษรจะสื่อความไม่ตรงกับเจตนาของผู้ใช้ ภาษาระดับนี้ผู้วิเคราะห์หรือผู้อ่านต้อง ใช้ความคิดและประสบการณ์ช่วย

3) ภาษาระดับนามธรรม (moral level) คือภาษาที่กล่าวถึงเรื่องมโนธรรม อาจใช้บุคลาธิษฐานแทนธรรมาธิษฐาน หรือใช้คำที่มีอรรถในทางธรรมะเป็นการเฉพาะ เช่น ในเรื่องกามนิตที่ว่าที่ใดมีความรักที่นั่นมีความทุกข์

4) ภาษาระดับอภิธรรม (mystical level) หมายถึงภาษาที่ใช้มโนธรรมแทนเรื่องที่เป็นธรรมะชั้นสูง ว่าด้วยเรื่องจิตหรือวิญญาณ เป็นธรรมะชั้นโลกุตระหรือเป็นภาษาอภิปรัชญา เช่นคำว่า นิพพาน ตามความหมายภาษาระดับอภิธรรมคือภาวะแห่งจิต อันว่างจากกิเลส ตัณหา อุปทาน ชาติ ภพ

การศึกษาวรรณคดีจึงต้องศึกษาให้ถูกว่าภาษาตอนใดเป็นภาษาระดับใดจึงจะเกิดความเข้าใจตรงกับเจตนาเดิมของผู้แต่ง และสื่อประโยชน์ได้

2. รูปแบบ รูปแบบของวรรณคดีแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

2.1 รูปแบบของลักษณะคำประพันธ์ เช่น วรรณคดีประเภทร้อยกรอง ถ้าเป็นบทละคร อาจจะใช้กลอน ฉันท์ หรือร้อยกรองหลายชนิด ถ้าเป็นนิยายอาจใช้กลอน ฉันท์ ร่าย ฯลฯ วรรณคดีร้อยแก้วอาจแบ่งเป็นนิยาย นิทาน นวนิยาย เรื่องสั้น บทความ ฯลฯ

2.2 รูปแบบซึ่งเป็นขนบนิยมในการดำเนินเรื่อง เช่น การเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู วรรณคดีนิราศคำกลอนขึ้นต้นด้วยวรรครับ นำเอาข้อสถานที่เป็นจุดเริ่มต้นของการพรรณนา การก่อให้เกิดความคิด อารมณ์ และลำดับเนื้อหาจากการเริ่มออกเดินทางไปเป็นลำดับเหล่านี้เป็นต้น

3. สำนวนหรือแนวคิดของเรื่อง (Theme) คือลักษณะอันเป็นวิสัยธรรมดารวมชาติของโลกและมนุษย์ที่ผู้แต่งมองเห็น และมุ่งหมายจะแสดงลักษณะนั้นออกมาให้ปรากฏแก่ผู้อ่าน การศึกษาสำนวนหรือแนวคิดของเรื่องจะกระทำได้อีกเมื่อได้อ่านวรรณคดีเรื่องนั้นจบแล้ว เพราะสำนวนของเรื่องจะปรากฏขึ้นอย่างสม่ำเสมอเมื่อเรื่องดำเนินไป แต่ละคนอาจเห็นสำนวนของเรื่องเดียวกันต่างกันได้และวรรณคดีบางเรื่องอาจจะไม่มีสำนวนก็ได้ ถ้าผู้แต่งมุ่งเพียงแต่จะให้ เป็นเครื่องสำเร้งอารมณ์เท่านั้น ส่วนการแสดงสำนวนของเรื่องบางที่ผู้แต่งอาจจะบอกผู้อ่านตรงๆ หรือให้ตัวละครเป็นผู้บอก หรืออาจปรากฏที่ชื่อเรื่อง แต่โดยมากแล้วผู้แต่งจะไม่บอก ผู้อ่านต้อง ค้นหาสำนวนเอาเอง

4. กลวิธีทางศิลปะ วรรณคดีจัดเป็นศิลปะแขนงหนึ่ง สิ่งที่ทำให้ศิลปะต่างไปจากงานสามัญ คือ ความมีวิญญาน ดังนั้นงานศิลปะต้องใช้กลวิธีสร้างให้มีชีวิตชีวา มีความถูกต้อง สมจริง และมีความเป็นตัวของตัวเอง ผู้แต่งจะต้องใช้กลวิธีทางศิลปะเพื่อสร้างงานให้ได้คุณลักษณะดังกล่าว หลายวิธี ได้แก่

4.1 กลวิธีในการใช้ภาษา ทำได้หลายวิธี เช่น

ก. การใช้ภาษาให้เกิดความมีชีวิตชีวา ทำได้โดย

- 1) นำเอากริยาอาการของสิ่งมีชีวิตมาเปรียบกับสิ่งที่ไม่มีชีวิต
- 2) นำเอาลักษณะที่เป็นธรรมชาติที่เด่นที่สุดของสิ่งนั้นมาพรรณนา
- 3) นำเอาคำกริยามาบอกกริยาอาการแสดงให้เห็นถึงความมีชีวิตชีวา
- 4) พรรณนาให้เห็นว่าสิ่งนั้น ๆ เฝິงผ่านลักษณะอย่างหนึ่งมา ยังมีเค้ารอย

ให้เห็น

5) สวมวิญญานให้กับสิ่งไม่มีวิญญาน ประหนึ่งว่าสิ่งเหล่านั้นมีอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดเหมือนคน

6) ใช้คำที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทต่าง ๆ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส

ข. การใช้ภาษาให้เกิดภาพพจน์ (Figures of Speech) คือกลวิธีการใช้ภาษาโดยการเลือกสรรถ้อยคำหรือกลวิธีการกล่าวอย่างแยบยล เพื่อให้คำน้อยคำสรุปสาระหรือ

ให้อรรถที่กว้างลึก เป็นรูปคำที่ใช้หรือทำสิ่งที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่าย ทำสิ่งที่สัมผัสไม่ได้ให้สามารถสัมผัสได้ หรือทำให้ข้อความนั้นกินใจ ชวนคิด ชวนจ้ , ซึ่งมีกลวิธีหลายวิธี เช่น

1) ใช้วิธีอุปมาอุปไมย (Simile) คือการยกเอาสิ่งที่กล่าวโดยตรงมาตั้ง (อุปไมย) แล้วนำอีกสิ่งหนึ่งมาเปรียบเทียบ (อุปมา) โดยใช้คำที่บ่งบอกว่าเปรียบเทียบอย่างชัดเจน ได้แก่ อุปมา เล่ห์ ดุจ กล เจก เช่น ครุณา เหมือน ราว ประดุจ เพียง เสมอ ฯลฯ

2) ใช้วิธีอุปุปลักษณ์ (Metaphor) คือการใช้อรรถมาเปรียบเทียบโดยนัย ไม่มีคำที่บ่งการเปรียบเทียบให้เห็น

3) ใช้วิธีสาธกหรือเท้าความ (Allusion) คือการเปรียบเทียบโดยการนำเอาชื่อบุคคล ชื่อบุคคล ชื่อบุคคล หรือเหตุการณ์ที่รู้จักกันดีแล้วมาอ้าง ทำให้เข้าใจได้รวดเร็ว และลึกซึ้ง

4) ใช้สัญลักษณ์ (Symbol) จะต่างจากการใช้อุปุปลักษณ์ที่การใช้อุปุปลักษณ์มีตัวอุปไมยที่ตั้งไว้สำหรับเปรียบเทียบเป็นตัวที่บ่งจำเพาะ ส่วนการใช้สัญลักษณ์นั้นจะกล่าวอย่างกว้าง ๆ ทั่วไป

5) ใช้อธิพจน์ หรือการกล่าวเกินจริง (Hyperbole) เป็นการใช่วิหารเปรียบเทียบเกินจริงเพื่อให้เห็นอารมณ์ หรือความรู้สึกที่รุนแรง

6) ใช้บุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นการสมมุติให้สิ่งที่กล่าวถึงมีอากัปกริยาเหมือนมนุษย์

7) ใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งกัน หรือมีความหมายตรงกันข้ามมาเคียงคู่กัน

8) ใช้คำถามยั่วให้ยั้งคิด (Rhetoric question) คือใช้วิธีการถามโดยไม่ต้องมีการคำตอบ

9) ใช้วิธีกล่าวประชด (Irony) เป็นการกล่าวเชิงเปรียบเทียบประชดประชัน

10) ใช้ถ้อยคำที่มีรสความ (Understatement) คือการใช้ถ้อยคำที่เป็นภาษาทวิโดยตรง เป็นถ้อยคำที่ไม่ใช้ในภาษาสามัญ ถ้อยคำเหล่านี้เมื่อใช้แล้วได้ใจความกว้างขวาง และกินใจ

ค. กลวิธีการพรรณนาให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ (Image) คือภาพอันเกิดจากความคิดคำนึงของผู้อ่านอันเนื่องมาจากการพรรณนาของผู้ประพันธ์ อาจใช้วิธีต่าง ๆ เช่น

1) พรรณนาถึงสภาพปกติของธรรมชาติที่คนส่วนมากมีประสบการณ์ร่วม
2) ใช้ศิลปะในการเลือกเฟ้น คือ เลือกหยิบยกเอาลักษณะอันเด่นชัดของสิ่งนั้นมาพรรณนา

3) ใช้วิธีบังกริยาอาการพิเศษ

4) ใช้วิธีทำให้สิ่งที่หยุดนิ่งมีอาการเคลื่อนไหวเพราะมีสิ่งอันมากระทำ

5) ใช้วิธีบรรยายกริยาอาการสัมพันธ์เกี่ยวโยงแก่กัน

4.2 กลวิธีการชี้แนะแนวทางปฏิบัติ ผู้แต่งส่วนมากมักจะเสนอแนวความคิดและทางปฏิบัติที่ตนเห็นว่าดีงามให้ผู้อ่านคล้อยตาม แต่มักไม่เสนออย่างตรงไปตรงมา เพราะถือว่าตนเองไม่ได้อยู่ในฐานะที่พึงกระทำเช่นนั้น จึงใช้กลวิธีดังต่อไปนี้

1) นำเอาวิสัยหรือธรรมดาโลกมาอ้าง

2) ใช้ตัวละครบางตัวรำพึงความผิดพลาดและข้อบกพร่องของตน

3) ใช้วิธีให้ตัวละครสอนกันเอง

4) ใช้รูปแบบของการประพันธ์เพื่อการสอนโดยตรง เช่น รูปแบบของโอวาท

5) ใช้วิธีชี้ให้เห็นผลแห่งกรรม โดยผู้ประพันธ์สมมุติตัวละครและผูกโครงเรื่อง

ขึ้นแล้วชี้แนะให้เห็นจากสารัตถะของเรื่อง หรือจากพฤติกรรมย่อยๆ ของตัวละครบางตัว

4.3 กลวิธีการดำเนินเรื่อง ประกอบด้วย

ก. โครงเรื่อง (Plot) คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องซึ่งจัดเรียงตามลำดับเวลาที่เกิด และเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน กล่าวคือ เหตุการณ์หนึ่งเป็นเหตุก่อให้เกิดเหตุการณ์ตามมา โครงเรื่องมีลักษณะต่อไปนี้

1) มีความสัมพันธ์กันระหว่างเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องประดุจลูกโซ่เกี่ยวเนื่องกันอย่างมีเอกภาพ รายละเอียดไม่มากหรือน้อยจนเกินไปจนเนื้อเรื่องแน่นหรือหลวม

2) ถ้ามีโครงเรื่องรอง จะต้องมีความหมายต่อโครงเรื่องใหญ่ และมี ความสัมพันธ์กัน พรรณคดีเรื่องยาวมักมีโครงเรื่องย่อยสนับสนุนให้เรื่องใหญ่เด่นชัดขึ้น ถ้าเป็น เรื่องขนาดสั้น ไม่ควรมีโครงเรื่องย่อยแทรกซ้อน

3) มีกลวิธีในการลำดับเรื่องดี ช่วยให้เข้าใจกระจ่างแจ้ง มีวิธีเปิดและปิดเรื่องประทับใจ

4) สร้างความสนใจใคร่รู้เรื่องต่อไป
5) มีข้อขัดแย้งที่น่าสนใจในโครงเรื่อง เช่น ขัดแย้งระหว่างคนต่างวัย

ต่างความคิด

6) ไม่มีเหตุประจวบหรือเหตุบังเอิญ คือเหตุที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ตามวิถีทางปกติวิสัยในชีวิตมนุษย์ทั่วไป แต่เกิดขึ้นเพราะผู้แต่งผูกปัญหาขึ้นแล้วก็ไม่ตักจึงใช้เหตุบังเอิญนั้นช่วยแก้ปัญหา ทำให้เรื่องขาดความสมจริง

7) ชี้ให้ผู้อ่านเห็น โลกหรือสังคมมนุษย์และชีวิตอย่างกว้างขวางลึกซึ้ง

ข. กลวิธีการลำดับเรื่อง ผู้แต่งอาจใช้กลวิธีการลำดับเรื่อง โดยผู้อ่านอาจพิจารณาว่า

1) ผู้ประพันธ์ให้ใครเป็นผู้เล่าเรื่อง

2) อะไรคือปมของเรื่อง

3) อะไรคือสถานการณ์ตอนเปิดเรื่อง

4) ใช้กลวิธีในการเปิดเรื่องอย่างไร

5) อะไรคือปัญหาที่เริ่มปรากฏ

6) วิธีการพัฒนาหรือการคลี่คลายปัญหา

7) กลวิธีการหน่วงเรื่องให้ผู้อ่านรอกอย

8) ตรงไหนคือจุดที่ปัญหาเริ่มได้รับการแก้ไขและเป็นระยะที่เรื่องเปลี่ยนแปลงไปทางใดทางหนึ่ง

9) ตรงไหนเป็นตอนคลี่คลายเข้าสู่จุดจบ

10) จุดจบของปัญหาเป็นอย่างไร

ค. กลวิธีการใช้ผู้เล่าเรื่อง มี 4 ลักษณะ คือ

1) ใช้บุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นตัวละครสำคัญในเรื่องเป็นผู้เล่า

2) ใช้บุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นตัวละครรองในเรื่องเป็นผู้เล่า

3) ผู้แต่งในฐานะที่เป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงทุกอย่างเป็นผู้เล่า

4) ผู้แต่งในฐานะที่เป็นผู้สังเกตการณ์เป็นผู้เล่า

ง. กลวิธีการใช้สถานการณ์ในการเริ่มเรื่อง

สถานการณ์ในตอนเริ่มเรื่องเป็นตอนสำคัญที่จะจูงใจให้ผู้อ่านเกิดความสนใจ อาจจะเริ่มต้นตรงจุดเริ่มแรกของเรื่อง หรือนำเอาตอนกลาง หรือตอนใกล้จะจบเรื่องมาเริ่มต้น แล้วย้อนกลับไปกลับมาหรือเล่าย้อนหลัง

จ. กลวิธีการหน่วงเรื่องให้ผู้อ่านรอคอย ทำได้โดย

1) การบอกใบ้ให้ผู้อ่านทราบว่าจะมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในภายหลัง

2) การอุปเรื่องราวที่ผู้อ่านต้องการทราบไว้ก่อน

3) การใช้ถ้อยคำยั่วให้ผู้อ่านอยากรู้อยากเห็น

ฉ. กลวิธีการจบเรื่อง

ผู้แต่งมักใช้กลวิธีทำให้ผู้อ่านประทับใจ คือรู้คำตอบของปัญหาต่าง ๆ ในเรื่อง ก่อให้เกิดญาณทรรศนะ และการพัฒนาพฤติกรรมของตน หรือการหยั่งเห็นและตระหนักถึงปัญหาของสังคม หรือบางเรื่องผู้แต่งอาจใช้กลวิธีให้ผู้อ่านเกิดความคาดหวัง อันยั่วให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ หรือการอภิปรายสืบเนื่องที่ก่อให้เกิดการเรื่องปัญหาเป็นอาหารสมองควบคู่กับเป็นอาหารใจ

ช. กลวิธีการสร้างตัวละคร

การสร้างตัวละครอาจจำลองมาจากคนจริงที่มีอยู่ในสังคม เพื่อเป็นการให้นิยามชีวิตของบุคคลประเภทนั้น เป็นทำนองหุ่นสาธิตให้ผู้อ่านได้ศึกษา และเข้าใจชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ กัน หรือบางครั้งบางเรื่องตัวละครบางตัวอาจเป็นบุคคลสมมุติแทนนามธรรมบางประการ

ซ. กลวิธีการใช้บทสนทนา

บทสนทนา คือ ถ้อยคำที่ตัวละครพูดจาโต้ตอบกัน มีคุณลักษณะดังนี้

1) ช่วยให้เห็นเนื้อเรื่องสืบหน้าไป คือการใช้บทสนทนานั้นแทนการเล่าเรื่อง หรือบอกเหตุการณ์บางอย่างโดยปริยาย

2) ช่วยให้เห็นนิสัยของตัวละครนั้น ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3) ช่วยให้แลเห็นสภาพสังคม ประเพณีวัฒนธรรม การศึกษา สภาพเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และอื่น ๆ

ณ. กลวิธีการสร้างฉากและบรรยากาศ

ฉาก (Setting) คือสถานที่และเวลาที่เหตุการณ์ในเรื่อง ส่วนบรรยากาศ (atmosphere) คือบรรยากาศทั่ว ๆ ไป เช่น กลิ่น เสียง แสง สี และสัมผัสอื่น ๆ ที่ช่วยก่อให้เกิดอารมณ์หรือหึ่งเห็นสภาพเหตุการณ์เด่นชัดยิ่งขึ้น

องค์ประกอบเชิงซ้อนของวรรณคดี หมายถึง อิทธิพลอื่น ๆ ซึ่งแฝงอยู่ในวรรณคดีเกินกว่าความตั้งใจของผู้แต่ง ได้แก่ รสนิยม ทรรศนะ ประสบการณ์ การศึกษา ค่านิยม โลกทรรศน์ของผู้แต่ง ฯลฯ รวมทั้งอิทธิพลทางสังคม อันได้แก่ ประเพณี วัฒนธรรม ธรรมชาติ สิ่งเห็นธรรมชาติ ฯลฯ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ทรรศนะของผู้แต่ง มีความสำคัญเพราะทำให้วรรณคดีมีลักษณะและคุณค่าเด่นไปทางใดทางหนึ่ง ได้แก่

1.1 ทรรศนะที่ว่าสร้างศิลปะเพื่ออะไร

1.2 ทรรศนะเกี่ยวกับสุนทรียะของศิลปะ

2. ความรู้และประสบการณ์ของผู้แต่ง บุคคลย่อมมีความเจตจำนงต่างกัน ความเจตจำนงส่วนใหญ่เกิดจากความรอบรู้และประสบการณ์ แม้ว่าผู้แต่งไม่เจตนาจะเล่าประสบการณ์ของตนในวรรณคดีของเขา แต่ความเจตจำนงและประสบการณ์เหล่านั้นจะแสดงออกมาโดยปริยาย

3. นิสัยและรสนิยมของผู้ประพันธ์ นิสัยและรสนิยมของผู้ประพันธ์มีอิทธิพลต่อวรรณคดีของเขาอย่างมาก เช่น ผู้แต่งกำสรวลโคลงตัน คือศรีปราชญ์นั้นมีนิสัยแกร่งกร้าวเปิดเผย และมีอารมณ์รุนแรง ถ้าพิจารณาตามรสนิยมเปรียบเทียบกับนายรินทรธิเบศร์ อุปมาได้ว่าถ้านายรินทรธิเบศร์มีรสนิยมชอบสีอ่อนนวล ศรีปราชญ์ก็เป็นผู้ชอบสีฉูดฉาดบาดตา การเลือกใช้ถ้อยคำของศรีปราชญ์จึงนิยมใช้คำที่ให้อารมณ์เต็มที่

4. วัฒนธรรม องค์ประกอบเชิงซ้อนของวรรณคดีในเรื่องของวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น

4.1 ขนบธรรมเนียมประเพณี ประเพณีเป็นเครื่องบอกเอกลักษณ์ของสังคม บางครั้งผู้แต่งจึงนำเอาประเพณีมาประกอบให้เรื่องสมจริงยิ่งขึ้น บางครั้งใช้ประเพณีที่เป็น เอกลักษณ์คือปฏิบัติ

เหมือนกันหมด เข้าช่วยสื่อความหมายบางส่วน แต่พอนานไปประเพณีนั้นอาจเปลี่ยนลักษณะมีผู้รู้จักในวงแคบ ก็อาจเป็นปัญหาในการสื่อความได้

4.2 การละเล่น การละเล่นซึ่งเป็นมหรสพและกีฬาของไทยมีหลายชนิด มักกล่าวแทรกอยู่ในวรรณคดีที่กล่าวถึงในงานฉลองชัยชนะ และงานสมโภชต่าง ๆ เช่น โขน หนัง ละคร เพลงหุ่น มโหรี ปี่พาทย์ เป็นต้น

4.3 ศิลปกรรม เนื่องจากศิลปะทุกแขนงมีลักษณะตามธรรมชาติ และวิถีทางการเข้าถึงคล้ายคลึงกัน ดังนั้นจึงปรากฏว่าผู้แต่งวรรณคดีมักนำเอาศิลปะแขนงอื่นมากล่าวถึงในวรรณคดีอยู่หลายด้านด้วยกัน เช่น ศิลปะแขนงสถาปัตยกรรม จิตรกรรม เป็นต้น

4.4 วัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนประกอบในวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งสืบทอดกันมาจากชั่วคนหนึ่งสู่ชั่วคนหนึ่ง โดยวิธีบอกเล่าและจำต่อๆ กันมา หรือโดยการปฏิบัติทั้งที่เป็นนามธรรมและวัตถุธรรม เช่น ความเชื่อ เครื่องมือ เครื่องใช้ ฯลฯ วัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้มักจะปรากฏในวรรณคดีไทยเสมอ

5. สังคม หมายถึง สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ รวมถึงพฤติกรรมและสิ่งผลิตจากสังคมนั้น ๆ สังคมในที่นี้จึงหมายถึงสภาวะ (ความเป็นไปเองตามธรรมชาติของมัน) และสภาวะ (ความมีอยู่ ความเป็นความปรากฏ) อันมีอยู่ในสังคม

6. การเมืองการปกครอง สามารถอธิบายความหมายได้หลายความหมาย คือ

6.1 ความหมายสามัญหรือความหมายกว้าง หมายถึง ระเบียบวิธีของสังคมเพื่อสนับสนุนความสุขความเจริญของมนุษย์ในสังคม ทั้งทางด้านส่งเสริมสภาพความเป็นอยู่ จัดอุปสรรคและความอยุติธรรมต่าง ๆ

6.2 ความหมายแคบ หมายถึง กุศโลบายในการสร้างความสงบสุข และความเจริญของสังคม

6.3 ความหมายที่แคบไปกว่าความหมายที่ 6.1 และ 6.2 หมายถึง กลยุทธ์ที่จะพิทักษ์ หรือให้ได้มาซึ่งสิทธิและอำนาจนาประการ

ถ้าพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของวรรณคดีกับการเมืองการปกครองตามความหมายที่

6.1 หรือตามความหมายสามัญ จะพบความสัมพันธ์และมีอิทธิพลแก่กันจนแยกออกจากกันได้ยาก

การเมืองการปกครองอาจจะเข้าแทรกปนอยู่ในวรรณคดี ทั้งในลักษณะขององค์ประกอบเชิงซ้อน โดยผู้แต่งไม่ได้ตั้งใจ หรือในวรรณคดีบางเรื่องก็อาจเป็นการจงใจของผู้แต่งก็ได้

7. แนวนิยมด้านศิลปะ แนวนิยมด้านศิลปะนั้นแบ่งออกเป็นหลายแนว กวีและนักประพันธ์ไทยโดยมากจะไม่ผูกมัดตัวเองอยู่ในศิลปะแนวใดแนวหนึ่ง โดยเฉพาะ แต่ศิลปะส่วนมากของไทยทุกแขนงมักมีลักษณะเด่นที่สอดคล้องกับศิลปะแนวอุดมคตินิยม (Idealism) ศิลปะแนวนี้มีแนวความคิดว่า ความงามที่แท้จริงนั้น ไม่ใช่ความงามจากสวรรค์โดยแท้ และไม่ใช้ความงามจากธรรมชาติโดยแท้ แต่เป็นความงามที่เสกสรรค์ขึ้น เป็นความงามครึ่งฝันครึ่งจริง คือ ต้องนำเอาความจริงจากธรรมชาติเป็นพื้นฐาน แล้วนำมาสรรแต่งขึ้นใหม่ ต้องรวบรวมเอาความงามซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในธรรมชาติ มารวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างมีระบบ ศิลปะแนวอุดมคตินิยม มีลักษณะเด่น 3 ประการ คือ

1. รวบรวมความงามที่เป็นเลิศจากธรรมชาติมาจัดสรรให้อยู่ในระบบที่เป็นระเบียบ
2. เน้นการจาระไนรายละเอียดเป็นพิเศษ
3. ใช้จินตนาการเข้าประสมแบบครึ่งฝันครึ่งจริง

วรรณคดีแนวอุดมคตินิยมจะมีลักษณะเน้นที่ความงาม มีความประณีตในการใช้ถ้อยคำ เนื้อเรื่องและตัวละครเป็นแบบ ในอุดมคติคือที่ดั่งกิติเลิศทุกอย่างทั้งรูปสมบัติ คุณสมบัติ และบุญบารมีที่ซุกซ้นทุกอย่างเช่นกัน การพรรณนารูปสมบัติของตัวละครมักพรรณนาอย่างละเอียด และมีลักษณะเป็นแบบจินตนาการ การพรรณนาฉากก็จะนำความงามของธรรมชาติมาประมวลไว้แบบจาระไนความงาม และเล่นเสียงสัมผัสโดยไม่คำนึงถึงความเป็นจริงตามหลักวิทยาศาสตร์ อาจกล่าวถึงฉากในอุดมคติแบบนอกฟ้าป่าหิมพานต์ มีต้นนารีผล ปารีชาติ กัลปพฤกษ์ เป็นต้น ในการพรรณนาแนวอุดมคตินั้น ผู้แต่งจะอวดภูมิกันอย่างเต็มที่ มุ่งเล่นคำโดยไม่คำนึงถึงความจริง มุ่งประชันคารมกันอันเป็นเสมือนกีฬาประเภทหนึ่งของผู้แต่งหรือกวี ส่วนในการดำเนินเรื่อง วรรณคดีแนวอุดมคตินิยมมักนำเสนอเรื่องราวเข้ามาเกี่ยวข้อง ในการดำเนินเรื่อง หรือการกำหนดชะตาของตัวละคร หรือเสริมอำนาจบุญบารมีให้แก่ตัวละคร เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นต้น วรรณคดีไทยส่วนมากมีลักษณะเป็นวรรณคดีแนวอุดมคตินิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2533, หน้า 129) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของวรรณคดีว่ามีอยู่ 2 ส่วน คือ

1. เนื้อหา หมายถึง เรื่องราวที่ผู้แต่งถ่ายทอดให้ผู้อ่านรับรู้ อาจเป็นเรื่องที่ปรุงแต่งขึ้นหรือเป็นประสบการณ์ หรือเป็นทรศนะในการมองโลกและชีวิต หรือเป็นความรู้สึกของผู้แต่งในอารมณ์ต่าง ๆ สิ่งประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อหาผ่านการกลั่นกรองอย่างเป็นระเบียบจากผู้แต่งมาแล้ว

2. รูปแบบ หมายถึง ลักษณะรวมของประเภทของงานประพันธ์อันเป็นวิถีทางที่ผู้ประพันธ์ใช้ในการถ่ายทอดเนื้อหาไปสู่ผู้อ่าน

นอกจากนี้ เสฐียรโกเศศ (2518, หน้า 135) กล่าวว่าองค์ประกอบของวรรณคดีมี 2 ส่วน คือ

1. ภาคประธาน ได้แก่ ข้อความที่เป็นเนื้อเรื่อง

2. ภาครอง ได้แก่ ถ้อยคำที่เป็นผลความ

วิภา กงกะนันทน์ (2533, หน้า 8-63) กล่าวว่า องค์ประกอบของวรรณคดีประกอบด้วย 1. ภาษา 2. เนื้อหา 3. รูปแบบ

1. ภาษา ภาษาในวรรณคดีประกอบด้วยส่วนที่เป็นไวยากรณ์ ไวยากรณ์ และสัญลักษณ์

1.1 ไวยากรณ์ หมายถึง กฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนของการใช้ภาษา การศึกษาไวยากรณ์ในวรรณคดีคือการศึกษาเรื่องต่อไปนี้

1) คำ คือการพิจารณาเรื่องที่หน้าของคำในประโยค เช่น เป็นประธาน เป็นกริยา เป็นคุณศัพท์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจความหมายของข้อความหรือเรื่องราวตามตัวอักษร หรือเพื่อให้ทราบสภาพของสังคมและวัฒนธรรมในสมัยที่ผู้แต่งสร้างงานชิ้นนั้น หรือเพื่อให้ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับตัวผู้แต่งเอง เช่น ความรู้และความสนใจของผู้แต่ง การศึกษาเรื่องคำในวรรณคดีอาจทำได้หลายวิธีโดยพิจารณาคำในลักษณะต่าง ๆ เช่น ประเภทของคำ ระดับของคำ กำเนิดของคำ สมัยของคำ และความถี่ของการใช้คำ เป็นต้น

2) ลีลาการประพันธ์ การศึกษาเรื่องลีลาการประพันธ์ในวรรณคดีเป็นการศึกษาลักษณะการใช้ภาษาในงานประพันธ์ หากเป็นงานประพันธ์ที่มีลีลาเป็นร้อยกรองจะศึกษาถึงเรื่องการเลือกใช้คำ นอกจากนี้จะพิจารณาถึงฉันทลักษณ์ โดยศึกษาว่าผู้แต่ง ใช้ฉันทลักษณ์รูปแบบใด

ในการสร้างผลงาน เป็นรูปแบบที่วิโวราณเคยใช้มาแล้ว หรือเป็นรูปแบบใหม่ที่วิโวราณร่วมสมัยคิดขึ้น หรือเป็นรูปแบบที่วิโวราณผู้รจนานันคิดขึ้นเอง

1.2 โวหาร เป็นศิลปะของการใช้ภาษาอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดมโนทัศน์หรือจินตภาพได้ชัดเจนหรือกว้างขวางกว่าภาษาที่ตรงไปตรงมา วรรณคดีไทยมีการใช้โวหารหลายลักษณะ เช่น โวหารแบบอุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นโวหารที่เปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกันว่าเป็นสิ่งเดียวกันหรือเท่ากันทุกประการ โดยใช้คำว่า เป็น เท่า คือ ฯลฯ ในการเปรียบเทียบ เช่น

"ผมเฝ้าเจ้าดำขลับ แสงยับยักกลิ่นหอมรว
 ปรบ่าอำสรวย ค้อมนสีแสงนิล"

(นิราศธารโศก : เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร)

1.3 สัญลักษณ์ คือคำที่ใช้แทนสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม อันมีความหมายนอกเหนือจากความหมายตามตัวอักษร เช่น

แสงสว่าง เป็นสัญลักษณ์ของปัญญา

2. เนื้อหา เนื้อหาของวรรณคดีมีส่วนประกอบอยู่ 4 ส่วน คือ

2.1 เรื่องราว (Story) วรรณคดีทุกเรื่องจะต้องประกอบด้วยเรื่องราวหรือข้อคิด หรือทั้ง 2 ส่วน

เรื่องราว หมายถึง ส่วนที่บอกว่ามีอะไร เกิดขึ้นกับใคร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร

ข้อคิด หมายถึง คำเตือนใจที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อสารกับผู้อ่าน

2.2 คน (People) หรือตัวละคร (Character)

การศึกษาเรื่องคนในวรรณคดีจะพบมากในงานประเภทชีวประวัติ สารคดีบันเทิง ฯลฯ เหมือนกับการศึกษาเรื่องราวจากคนจริง ๆ โดยการเก็บข้อมูลทางชีวประวัติซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐาน หลังจากนั้นจึงศึกษาบุคลิกภาพ ทรรศนะและพฤติกรรม รวมทั้งสาเหตุของพฤติกรรม เพื่อให้รู้จักบุคคลนั้นให้มากที่สุดเท่าที่งานเขียนเรื่องนั้นจะบอกได้

การศึกษาเรื่องตัวละครซึ่งหมายถึงผู้ที่แสดงบทบาทสมมุติตามที่ผู้แต่งกำหนดให้ จะพบมากในงานประเภทรบบันเทิงคดี บทละครหรือกวีนิพนธ์ โดยทั่วไปโลกของตัวละครนั้นเป็นโลกที่ กว้างขวาง มีขอบเขตเท่ากับจินตนาการและความปรารถนาของมนุษย์ เช่น ตัวละครอาจเป็นคน จริง ๆ เป็นคนสมมุติ เป็นอมมนุษย์ ฯลฯ ดังนั้นการศึกษาตัวละครต้องเป็นไปตามธรรมชาติของ ตัวละครนั้น ๆ เช่นหากเป็นคนที่ต้องศึกษาตัวละครนั้นเช่นเดียวกับศึกษามนุษย์จริง ๆ หากตัวละคร เป็นสิ่งอื่นก็ต้องศึกษาธรรมชาติ พฤติกรรมและบทบาทต่าง ๆ ที่ผู้แต่งกำหนดให้

2.3 เวลา และสถานที่ (time and place) หรือเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า สภาพแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่เป็นวัตถุและนามธรรม ซึ่งได้แก่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและ ทางวัฒนธรรมทุกด้าน ในบันเทิงคดีจะใช้คำว่าการศึกษาเรื่องเวลาและสถานที่หรือสภาพแวดล้อม หรือฉาก คือการศึกษาสภาพทางธรรมชาติหรือภูมิศาสตร์ และสภาพทางสังคมของ เรื่องทุกด้าน เช่น คนหรือตัวละครในเรื่องอาศัยอยู่ในท้องถิ่นใด สภาพภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นเป็น อย่างไร สภาพทางสังคมของบ้านเมืองที่คนหรือตัวละครอาศัยอยู่มีลักษณะอย่างไร คนหรือตัวละคร เหล่านั้นมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร เช่น ระบบการปกครอง ความเชื่อ ค่านิยมของสังคม และ วัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ มีลักษณะอย่างไร เช่น วัฒนธรรมในการแต่งตัว ในการรับประทานอาหาร ในการอบรมเด็ก สถาปัตยกรรมต่าง ๆ รวมทั้งลักษณะของอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เครื่องมือ เครื่องใช้ พาหนะที่ใช้ โดยสรุปแล้วการศึกษาเรื่องเวลาและสถานที่หรือฉากก็คือการศึกษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ ที่ปรากฏในเรื่อง นอกเหนือไปจากการศึกษา สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือภูมิศาสตร์ การศึกษาเรื่องฉากในวรรณคดีจะทำให้สามารถมองเห็น สภาพแวดล้อมของคนในสังคมของเรื่องและสังคมของผู้แต่งได้ แม้ว่าบางฉากผู้แต่งจะจินตนาการ ขึ้นมากก็ตาม

2.4 ทรรศนะ (view point) คือความคิดเห็นหรือปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการ ศึกษาวรรณคดี มี 2 ประการ คือ

- 1) ทรรศนะของผู้เขียน
- 2) ทรรศนะของตัวละคร
- 3) ทรรศนะของสังคม

การศึกษาทรรศนะในวรรณคดีต้องแยกให้ออกว่าทรรศนะไหนเป็นของ ใคร โดยเฉพาะหรือเป็นทรรศนะ ร่วมกัน

3. รูปแบบ (form)

วรรณคดีทุกเรื่องจะอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเสมอ รูปแบบของงานประพันธ์นั้นมีมากและบางครั้งก็มีลักษณะคาบเกี่ยวผสมผสานกัน

สรุปแล้ววรรณคดีมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 ส่วน คือ

1. ภาษา ประกอบไปด้วย

1.1 ไวยากรณ์ หมายถึง กฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนของการใช้ภาษา ได้แก่ เรื่องของคำ และลีลาการประพันธ์

1.2 โวหาร วรรณคดีมีการใช้โวหารหลายแบบซึ่งถือว่าเป็นศิลปะของการใช้ภาษาอย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้เกิดมโนทัศน์หรือจินตภาพได้อย่างชัดเจนหรือกว้างขวางกว่าภาษาที่ตรงไปตรงมา

1.3 สัญลักษณ์ คือคำที่ใช้แทนสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม อันมีความหมายนอกเหนือจากความหมายตามตัวอักษร

2. เนื้อหา ประกอบไปด้วย

2.1 เรื่องราว หรือข้อคิด

เรื่องราว หมายถึง ส่วนที่บอกว่ามีอะไร เกิดขึ้นกับใคร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร ส่วนข้อคิด หมายถึง คำเตือนใจที่ผู้แต่งต้องการจะสื่อสารกับผู้อ่าน วรรณคดีทุกเรื่องจะต้องประกอบด้วยเรื่องราวหรือข้อคิดหรือทั้ง 2 ส่วน

2.2 คนหรือตัวละคร

คน (People) การศึกษาเรื่องคนในวรรณคดี ต้องศึกษาเหมือนกับการศึกษาเรื่องราวของคนจริง ๆ ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้รู้จักบุคคลนั้นให้มากที่สุดเท่าที่วรรณคดีเรื่องนั้นจะบอกได้ ส่วนตัวละคร (Character) ต้องศึกษาตามธรรมชาติของตัวละครนั้นๆ ตามที่ผู้แต่งกำหนดให้

2.3 เวลาและสถานที่ หรือฉาก หมายถึง สภาวะทางธรรมชาติหรือภูมิศาสตร์ และสภาวะทางสังคมของเรื่องทุกด้าน การศึกษาเรื่องเวลาและสถานที่ หรือฉาก คือการศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ ที่ปรากฏในเรื่องนอกเหนือไปจากการศึกษา

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือภูมิศาสตร์ อันจะทำให้สามารถมองเห็นสภาพแวดล้อมของคนในสังคมของเรื่องและสังคมของผู้แต่งได้

2.4 ทรรศนะ คือความคิดเห็นหรือปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณคดีมี

3 ประเภท คือ ทรรศนะของผู้แต่ง ทรรศนะของตัวละคร และทรรศนะของสังคม

3. รูปแบบ วรรณคดีทุกเรื่องจะอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเสมอ และบางครั้งรูปแบบของวรรณคดีก็มีลักษณะคาบเกี่ยวผสมผสานกัน

ส่วนที่ 2 สารสำคัญจากเอกสารเกี่ยวกับประเด็นที่จะศึกษา

จากการศึกษาจุดประสงค์ของหลักสูตรการสอนวรรณคดีไทย และจุดมุ่งหมายในการสอนวรรณคดีไทยระดับมัธยมศึกษา ข้อควรคำนึงในการสอนวรรณคดีและองค์ประกอบของวรรณคดี ผู้ศึกษาได้นำมากำหนดเป็นประเด็นของการค้นคว้าแบบอิสระ เพื่อสร้างหนังสืออ่านประกอบสำหรับครู เพื่อการสอนวรรณคดีร้อยกรอง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ดังต่อไปนี้

1. ประวัติผู้แต่ง

การศึกษาวรรณคดีเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้จำเป็นต้องศึกษาถึงประวัติของผู้แต่งก่อนเป็นอันดับแรก ดังที่ ervaat วัฒนพันธ์ (2522, หน้า 161) กล่าวว่า การศึกษาประวัติความเป็นมาของผู้แต่ง จะทำให้รู้เบื้องหลังของการประพันธ์ รู้ถึงสิ่งสัมพันธ์กับผู้แต่ง และหนังสืออื่นๆ และจะทำให้รู้สึกของวรรณคดีซาบซึ้งยิ่งขึ้น ในขณะที่สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2525, หน้า 70-74) กล่าวว่า ทรรศนะของผู้แต่ง ความรู้และประสบการณ์ของผู้แต่ง นิสัยและรสนิยมของผู้แต่งมีอิทธิพลต่อวรรณคดีของเขา สอดคล้องกับวิชา กงกะนันท์ (2533, หน้า 162) ที่กล่าวว่าวรรณคดีเกิดจากความรู้สึกนึกคิด จินตนาการและประสบการณ์ของผู้แต่งที่ถ่ายทอดออกมาด้วยภาษา ถ้าไม่รู้จักผู้แต่งผู้อ่านก็อาจตีความหมายของภาษาในวรรณคดีของผู้แต่งนั้นผิดไปด้วย เพราะผู้แต่งบางคนมีวิถีใช้ภาษาต่างไปจากภาษาธรรมดา นอกจากนั้นการรู้จักชีวิตส่วนตัวของผู้แต่ง จะช่วยให้ซาบซึ้งในวรรณคดีของเขายิ่งขึ้น เช่น คนที่ไม่รู้จักชีวิตส่วนตัวของสุนทรภู่อ่านนิราศภูเขาทองตอนต่อไปแล้วคงไม่ซาบซึ้งเท่าคนที่รู้จัก

เคยหมอบ โกลี ได้กลิ่นสุคนธ์ตรลบ ละอองอบรสรินชันทาสา
 ลิ่นแผ่นดินลื่นรสคนธา วาสนาเรากลิ่นเหมือนกลิ่นสุคนธ์

ดังนั้นการรู้จักหรือทราบประวัติผู้แต่ง จะทำให้การเรียนการสอนวรรณคดีไทยเรื่องนั้น ๆ มีความชัดเจนสมบูรณ์ เพราะผู้แต่งคือผู้สร้างวรรณคดี ยุคสมัยของผู้แต่ง ทศนคติและประสบการณ์ชีวิตของผู้แต่งย่อมมีอิทธิพลต่อวรรณคดีนั้น ๆ ด้วย

2. เนื้อเรื่องย่อตั้งแต่ต้นจนจบ (กรณีที่เป็นเรื่องตัดตอนมาให้เรียน)

การศึกษาเนื้อเรื่องย่อตั้งแต่ต้นจนจบคือการศึกษาเนื้อหาของวรรณคดี ซึ่งกรมวิชาการ (2533, หน้า 129) กล่าวว่าเนื้อหาของวรรณคดี หมายถึง เรื่องที่ผู้ประพันธ์ถ่ายทอดให้ผู้อ่านรับรู้ อาจเป็นเรื่องราวที่ปรุงแต่งขึ้น หรือเป็นประสบการณ์ หรือเป็นทรรศนะในการมองโลกและชีวิต หรือเป็นความรู้สึกของผู้ประพันธ์ในอารมณ์ต่าง ๆ สิ่งประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อหานี้ผ่านการกลั่นกรองอย่างเป็นระเบียบจากผู้ประพันธ์มาแล้ว การศึกษาเนื้อหาของวรรณคดีนั้น วิภา กงกะนันท์ (2533, หน้า 57) กล่าวว่า ส่วนหนึ่งที่ต้องศึกษาคือเรื่องราว (Story) เพราะวรรณคดีทุกเรื่องจะต้องประกอบด้วยเรื่องราวหรือข้อคิดหรือทั้ง 2 ส่วน เรื่องราว หมายถึง ส่วนที่บอกว่ามีอะไรเกิดขึ้นกับใคร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร ข้อคิด หมายถึง คำเตือนใจที่ผู้ประพันธ์ต้องการจะสื่อสารกับผู้อ่าน

แม้ว่าวรรณคดีที่ได้รับการพิจารณาคัดเลือกมาให้เรียนส่วนใหญ่เป็นวรรณคดีมรดกหรือวรรณคดีเรื่องสำคัญของชาติ แต่การคัดเลือกมาให้เรียนเฉพาะบางตอนทำให้นักเรียนทราบเนื้อหาของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ เฉพาะเท่าที่ปรากฏในหนังสือเรียน ถือได้ว่าการศึกษาวรรณคดีเรื่องนั้นยังไม่สมบูรณ์ในด้านเนื้อหาดังที่ ศรีวิไล ดอกจันทร์ (2529, หน้า 24) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการสอนวรรณคดีไทยไว้ประการหนึ่งว่า ทำอย่างไรจึงจะทำให้นักเรียนได้รู้เรื่องราวตอนก่อนและหลังของบทที่เรียนได้

ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรได้ศึกษาเนื้อหาของวรรณคดีที่จะสอนแต่ละเรื่อง ให้สมบูรณ์ แม้จะเป็นเพียงเนื้อเรื่องย่อก็ตาม ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ประกอบการสอนต่อไป

3. ภาษา

ภาษาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวรรณคดีเพราะวรรณคดีใช้ภาษาเป็นเครื่องสื่อสารที่ผู้แต่งต้องพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนนำมาใช้ตั้งคำถามกล่าวของหม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2514, หน้า 3) ที่ว่าผู้แต่งต้องใช้สำนวนภาษาด้วยความบรรจง ด้วยความเพ่งเล็ง แม้จะใช้คำหยาบก็ต้องใช้ด้วยความประณีตของศิลปะ ดังนั้นในการเรียนการสอนวรรณคดีไทยจึงหลีกเลี่ยงเรื่องของการศึกษาภาษาอันเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวรรณคดีไปไม่ได้ ดังที่สมร เจนจิจะ (2528, หน้า 4/1-2) กล่าวว่า การใช้ถ้อยคำในวรรณคดีเป็นเรื่องของภาษา ผู้สอนวรรณคดีควรรู้จักธรรมชาติของภาษา คือ ควรรู้ความหมาย รู้ถึงต้นศัพท์ การประกอบคำศัพท์ ศิลปะการเรียบเรียงถ้อยคำ โวหาร ภาพพจน์ คำคม ตลอดจนคำที่สร้างมโนภาพแก่ผู้อ่าน

การศึกษาเรื่องภาษาในวรรณคดีนั้น วิภา กงกะนันทน์ (2533, หน้า 8) กล่าวว่าภาษาในวรรณคดีประกอบด้วยส่วนที่เป็นไวยากรณ์ โวหาร และสัญลักษณ์ โวหารที่ใช้ในการแต่งวรรณคดีนั้นมีอยู่หลายชนิดแต่ผู้ศึกษาจะศึกษาเฉพาะเรื่องของโวหารภาพพจน์เท่านั้น เพื่อความเหมาะสมกับข้อมูลที่จะศึกษาและระดับชั้นของนักเรียนที่ครูผู้สอนสามารถนำไปใช้ประกอบการสอนได้ ดังนั้น ในที่นี้ผู้ศึกษาจะนำเสนอเฉพาะเรื่องของโวหารภาพพจน์ และสัญลักษณ์ ดังต่อไปนี้

โวหารภาพพจน์ (Figures of Speech)

ชวน เพชรแก้ว (2525, หน้า 27-34) กล่าวว่า การใช้โวหารภาพพจน์ในวรรณคดีเป็นการใช้ภาษาให้เกิดภาพพจน์ โดยเริ่มใช้คำนี้เมื่อ พ.ศ. 2478 หมายถึงสำนวนโวหารที่ผู้ประพันธ์ใช้ในการสร้างภาพในใจของผู้อ่านให้กระจ่างชัดตรงกับภาพในใจของผู้เขียน มีทั้งหมด 12 แบบ คือ

1. โวหารแบบอุปมา (Simile) หรือการเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน คือการนำสิ่งที่มีลักษณะเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน โดยนำสิ่งที่เคยรู้จักมาแล้วมาใช้เพื่อชักโยงความคิดของผู้อ่านให้นึกเห็นภาพได้ดียิ่งขึ้น โวหารลักษณะนี้มักจะมีคำเชื่อมโยง เช่นคำว่า เหมือน ดุจ ปาน ดัง ประหนึ่ง ราวกับ เช่น ประดุจ

"ความรักเหมือนโรคา ไม่เย็นและไม่ยล ความรักเหมือนโคถึก ก็โลดจากคอกไป"	บันดาลตาให้มืดมน อุปเสลคคะโตโต กำลังคึกคึกซังไว้ บ่ยอมอยู่ ณ ที่ซึ่ง" (มัทนะพาธา)
---	---

2. โวหารแบบอุปลักษณ์ (Metaphor) หรือการเปรียบเทียบโดยนัย เป็นการเปรียบเทียบโดยไม่ใช้คำเชื่อมอย่างโวหารอุปมา ถ้าจะเปรียบเทียบสิ่งใดก็นำลักษณะเด่นของสิ่งนั้นมากล่าวทันที หรือนำชื่อของสิ่งนั้นมากล่าว หรือนำลักษณะอาการของสิ่งหนึ่ง โอนไปใช้กับอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อชักจูงความคิดให้คล้ายคลึงกัน เช่น

"จะว่าชมขมอะไรในพิภพ ถึงตาบคมก็ไม่สู้คารมคม"	ไม่อาจลบบอระเพ็ดที่เซ็ดขม จะว่าลมลมปากนั้นมากแรง" (นिरาค์เดือน)
---	---

3. โวหารแบบปรพหัย (Antithesis) หรือการเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้าม คือการนำสิ่งที่ตรงกันข้ามมาเปรียบเทียบกัน เหมือนการนำเอาสีชาวมาวางเปรียบเทียบกับสีดำ ทำให้แลเห็นเด่นชัดขึ้น และทำให้มีความหมายเข้มข้น นอกจากนี้มักช่วยสร้างอารมณ์ขัน เช่น

"สวยอย่างร้าย" หรือ "เขาย่อมเปรียบเทียบความเมื่อยามรัก ครั้นจิตจางห่างเหินไปเนิ่นนาน"	"ดีเป็นบ้า" แต่น้ำผักต้มขมขมว่าหวาน แต่น้ำตาลก็ว่าเปรี้ยวไม่เหลือขวแล" (พระอภัยมณี)
---	--

4. โวหารแบบนามนัย (Metonymy) หรือการเปรียบเทียบโดยใช้ส่วนหนึ่งแทนทั้งหมด คือการนำคุณสมบัติเด่น ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากล่าว แทนที่จะกล่าวถึงสิ่งนั้น เช่น ดาบ หมายถึง นักรบ ปากกา หมายถึงนักเขียน เช่น

"ผ้าขาวในเมืองอังกะ ไม่มีอีกแล้วหรือ" ผ้าขาวเป็นส่วนหนึ่งของเศวตฉัตร ซึ่งเป็นเครื่องราชูปโภคชั้นหนึ่งของพระมหากษัตริย์

5. โวหารแบบบุคลาธิษฐาน (Personification) หรือการสมมติให้มีตัวตน คือ การนำเอาสิ่งที่ไม่มีชีวิตมากล่าวถึงราวกับมีชีวิต หรือการนำเอาสัตว์มากล่าวถึงเหมือนบุคคลที่เข้าใจกันได้ เป็นการเขียนที่มุ่งหมายจะสร้างเรื่องราวธรรมดาให้น่าสนใจ มีชีวิตชีวา และสามารถเร้าอารมณ์ได้ เช่น

<p>"<u>ลำตวน</u>เอ๋ยจะ<u>ตวน</u>ไปก่อนแล้ว จะโรยร้างห่างสิ้นกลิ่นมาลี <u>ที่มกลั่น</u>ก็จะคลายหายหอม <u>ที่มดอกลัก</u>จะวายระคายคบ</p>	<p>ทั้งเกิดแก้วนุกุลยสิ้นสี่ <u>จำปี</u>เอ๋ยก็<u>ปี</u>จะมาพบ <u>จะพลอย</u>ตรอมเหือดสิ้นกลิ่นดล จะเหี่ยวแห้ง <u>เขา</u>ชบสลับไป" (ขุนช้างขุนแผน)</p>
--	--

6. โวหารแบบอภิปจน์ (Hyperbole) หรือการกล่าวเกินความจริง มักจะกล่าวถึงอารมณ์และความรู้สึกเท่านั้น ไม่ใช้ในการรายงานข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ตามปกติ มีความหมายเร้าอารมณ์ผู้อ่านผู้ฟังให้เคลิบเคลิ้ม ซาบซึ้ง และคล้อยตาม เช่น

<p>"ถึงต้องง้าวหลาวแหลนลักแสนเล่ม แต่ต้องตาพาใจอาลัยวอน</p>	<p>ให้ติดเต็มตัวจุดพอลุดถอน สุดจะถอนทิ้งขว้างเลี้ยกลางคัน" (นิราศวัดเจ้าฟ้า)</p>
---	--

7. โวหารแบบเลียนเสียงธรรมชาติ (Onomatopoeia) คือการนำเสียงที่ได้ยินตามธรรมชาติมาใช้บรรยายให้เกิดมโนภาพเพื่อให้ไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้น เช่น

"ต้อยตะริดตดตเจ้าพี่เอ๋ย จะละเลยเร่ร่อนไปนอนไหน
แอ้ออ้อยสร้อยฟ้าสุมาลัย แม้นเด็ดได้แล้วไม่ร้างให้ห่างเชย"
(พระอภัยมณี)

8. โวหารแบบเล่นคำ (Puns on Word) คือการใช้คำคำเดียวในความหมายต่างกันเพื่อทำให้รสชาติของการพรรณนาไพเราะน่าอ่านยิ่งขึ้น เช่น

"สายหยุดหยุดกลิ่นนี้ ยามสาย
สายหยุดสายให้หาย ท่วงเศร้า"
(ลิลิตตะเลงพ่าย)

9. การเล่นเสียงและจังหวะ (Alliteration) หรือเสียงสัมผัส เป็นสิ่งที่คนไทยนิยมใช้กันมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ทั้งในการเขียนร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น

"บงเน้อกเน้อเต็น พิศเส้นลีรีวิว
ทวร้างและทงตัว กิระวิระวิไหว
แลหลงละลามโล หิตไ้อเลอหลงไล
เพงผาตอนาถิจ ระกะรอยเพราระรอยหวาย"
(สามัคคีเภทคำฉันท์)

10. การใช้ประโยคคำถาม (Interrogation) การใช้ประโยคคำถามในงานประพันธ์เป็นการใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพราะแน่ใจแล้วว่าจะได้คำตอบอย่างไร โดยที่ผู้เขียนได้บรรยายจนเห็นชัดเจน เป็นการย้ำให้ผู้อ่านเกิดความมั่นใจ และเชื่อตามที่เขียนบรรยายอย่างมั่นคง นอกจากนั้นยังใช้สำหรับยั่วให้ผู้อ่านคิดวิตกแล้วเร้าใจให้ค้นหาวิธีแก้ไขความวิตกนั้น เช่น

"การที่เรายอมหลับตา เชื่อข้อความที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ โดยมีได้พิจารณา ความมุ่งหมายและความปรารถนาของผู้แต่งเสียก่อนนั้น จะไม่เป็นการดูหมิ่นสติปัญญาของเราเอง อยู่หรือ"

(โคลนติดล้อ)

11. การลดความหมายของคำ (Euphonism) เป็นวิธีการสร้างความอ่อนโยนละมุนละไม ในที่ที่หยาบกระด้าง บรรเทาความน่าเกลียดโทดร้าย ลดความรุนแรงหยาบซ้ำ กักขฬะ เมื่อจำต้อง พูดถึงความรู้สึกที่รุนแรงและถ้อยคำที่หยาบคายเหล่านั้น การลดความหมายของคำนิยมใช้ทั้งใน ชีวิตประจำวันและในบทประพันธ์ เช่น

สตรีสูงอายุ ใช้แทน หญิงแก่

ฉันไม่ค่อยชอบเขา ใช้แทน ฉันเกลียดเขา

บางครั้งมักใช้แทนการออกคำสั่ง เพื่อให้คำสั่งอ่อนลง นำปฏิบัติตาม เช่น

หวังว่าเธอคงไม่ปดฉัน ใช้แทน อายนุดปตะ

การลดความหมายของคำมีลักษณะอ้อมค้อม ไม่ตรงไปตรงมา ไม่ใช่เป็นการบิดเบือน ความจริง แต่เป็นการทำให้ความจริงบางอย่างลดความรุนแรงลงได้

12. การเล่าเรื่องสมมติ (Allegory) หรือนิทานเปรียบเทียบ เป็นการพูดอ้อมค้อม ชนิดหนึ่ง เปรียบเหมือนการเคลือบยาขมด้วยน้ำตาล ทำให้รับประทานน้ำตาลพร้อมกับตัวยาที่เป็น ประโยชน์ หรือทำให้ความขมความขื่นน้อยลง ต่างจากการลดความหมายของคำตรงที่การลด ความหมายของคำใช้กับเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบ การเล่าเรื่องสมมตินิยมใช้ในการศึกษาจริยศาสตร์ และวิชาการต่าง ๆ มาแต่โบราณ เช่น นิทานอีสป นิทานปัญญาตันตระ หิโตปเทศ เป็นต้น

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2525, หน้า 51-56) กล่าวว่า โวหารภาพพจน์ (Figures of Speech) คือ กลวิธีการใช้ภาษาโดยเลือกสรรถ้อยคำ หรือใช้กลวิธีการกล่าวอย่างแยบยล เพื่อให้คำน้อยคำสรุปสาระหรือให้orrothที่กว้างลึก หรือทำสิ่งที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่าย ทำสิ่งที่ ล้มผัสไม่ได้ให้สามารถสัมผัสได้ หรือทำให้ข้อความนั้นกินใจ ชวนคิด ชวนจำ ซึ่งมีกลวิธีทั้งหมด

1. ใช้วิธีอุปมาอุปไมย (Simile) คือการยกเอาสิ่งที่จะกล่าวโดยตรงมาตั้ง (อุปไมย) แล้วนำเอาอีกสิ่งมาเปรียบเทียบ (อุปมา) โดยใช้คำที่บ่งบอกว่าเปรียบเทียบอย่างชัดเจน ได้แก่ อุปมา เล่ห์ ดุจ กล เฉก เช่น ครุวนา เหมือน ราว ประดุจเพียง เสมอ ฯลฯ เช่น

"พระองค์โสภา <u>เพียง</u>	ศศิธร
เสด็จ <u>ดุจ</u> เดือนเสजर	แจ่มฟ้า
ดวงดาว <u>ดารา</u> อัมพร	เรียงเรียบ
ดู <u>ดุจ</u> พลเจ้า <u>ห้ำ</u>	รอบล้อมเสด็จ <u>โดย</u> "
	(ลิลิตพระลอ)

2. ใช้วิธีอุปลักษณ์ (Metaphor) คือการใช้ธรรมชาติมาเปรียบเทียบ เป็นการเปรียบเทียบโดยนัย ไม่มีคำที่บ่งการเปรียบเทียบให้เห็น เช่น

" <u>แต่</u> เตย <u>ดอก</u> กอ <u>อย่า</u> ต่อ <u>ให้</u> ต้น <u>สูง</u>	มิใช่ <u>ยอม</u> อ <u>ยาม</u> ยอม <u>ให้</u> เห็น <u>ชั้น</u>
<u>หิ่ง</u> ห้อย <u>ถา</u> จะ <u>แข่ง</u> แสง <u>พระ</u> จันทร์	อย่า <u>บั่น</u> น้ำ <u>ให้</u> หลง <u>ตะ</u> ลิง <u>เงา</u> "
	(ขุนช้างขุนแผน)

3. ใช้วิธีสาธก หรือ เทำความ (Allusion) คือการเปรียบเทียบโดยการนำเอาชื่อคน ชื่อตัวละคร ชื่อสถานที่ หรือเหตุการณ์ซึ่งรู้จักกันดีแล้วมาอ้าง ทำให้เข้าใจได้รวดเร็วและลึกซึ้ง เช่น

"ถึง <u>สาม</u> แสน <u>สิบ</u> นาม <u>ตาม</u> ลำ <u>แทน</u> ยก	เมื่อ <u>แรก</u> เรียก <u>สาม</u> แสน <u>ทั้ง</u> กรุง <u>ศรี</u>
ประชุม <u>มฤ</u> ต <u>พทุ</u> ธ <u>รูป</u> ใน <u>วารี</u>	ไม่ <u>เคลื่อน</u> ที่ <u>ชล</u> ธาร <u>บาด</u> าล <u>ดิน</u>
จึง <u>สา</u> ป <u>นาม</u> สาม <u>แสน</u> เป็น <u>ชื่อ</u> ค <u>ึง</u>	เอ <u>อ</u> ชา <u>ว</u> กรุง <u>กลับ</u> เรียก <u>สาม</u> แสน <u>สิ้น</u>
นี้ <u>หรือ</u> รัก <u>จัก</u> มี <u>น่า</u> เป็น <u>รา</u> ค <u>ิน</u>	แต่ <u>ชื่อ</u> ดิน <u>เด</u> ียว <u>ยัง</u> กลาย <u>เป็น</u> หลาย <u>คำ</u> "
	(สุนทรภู่ : นิราศพระบาท)

4. ใช้สัญลักษณ์ (Symbol) การใช้สัญลักษณ์แตกต่างจากการใช้อุปุจน์ที่ การใช้อุปุจน์มีตัวอุปมาที่ตั้งไว้สำหรับเปรียบเทียบเป็นตัวที่บ่งจำเพาะ แต่การใช้สัญลักษณ์นั้นจะกล่าวอย่างกว้าง ๆ ทั่วไป เช่น

"ทรงจับซึ่ง ไบรูกษชาติทั้งหลายใด และ ไบ ไม่นั้นก็กลับกลายเป็นทอง ไปสิ้น"
(พระปฐมสมโพธิกถา)

"ไบรูกษชาติ" เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งไม่มีค่า
"ทอง" เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งมีค่า

5. ใช้อธิพจน์ หรือการกล่าวเกินจริง (Hyperbole) เป็นการใช่วิหารเปรียบเทียบเกินจริงเพื่อให้เห็นอารมณ์ หรือความรู้สึกที่รุนแรง เช่น

"เรียมร่าน้ำเนตรถ้วม	ถึงพรหม
นาหมุ่สัตว์จ่อมจม	ชีพม้วย
พระสุเมรุ เปื่อยเป็นตม	ทบท้าว ลงนา
หากอักษิษฐ์พรหมฉ้วย	พีไว้จึ่งคง"
	(กำสรวลศรีปราชญ์)

6. ใช้บุคลาธิษฐาน (Personification) การใช้บุคลาธิษฐานเพื่อให้เกิดภาพพจน์ หมายถึงการสมมุติให้สิ่งที่กล่าวถึงมีอากัปกิริยาเหมือนมนุษย์ เช่น

"ขอฝากฝูง เทพไท้	ภูมินทร์
อากาศฝนพิษลินธุ์	ปากกว้าง"
	(ลิลิตพระลอ)

7. ใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งกัน หรือมีความหมายตรงกันข้ามมาเคียงคู่กัน เช่น

"อันมนุษย์สุดจะ เข้มมั่น เหลือปด
เพราะแต่ค่าน้ำจิตคิดประจัญ
พูดสงบแล้วสะบัด ไม่ขัดสน
ปากเป็นผลใจเป็นพาลเหมือนมารยา"
(โคบุตร)

8. ใช้คำถามยั่วให้ยั้งคิด (Rhetoric question) คือ ใช้วิธีถามโดยไม่ต้องการ
คำตอบ เช่น ในลิลิตพระลอ เมื่อพระเพื่อนพระแพงต้องการจะบอกให้นางรันทนาง โรยรู้ถึงความ
ทุกข์หมอง ก็ใช้คำพูดเป็นเชิงคำถามให้คิดเอาเองว่า

"เสียงฤาเสียงเล่าอ้าง
เสียงย่อมยอศใคร
สองเชือกหัลบ ไหล
สองพืดคิดเองอ้า"
อันใด พี่เอ๋ย
ท้าวหล้า
ลิมต้น ฤาพี่
อย่าได้ถามเผื่อ"
(ลิลิตพระลอ)

9. ใช้วิธีกล่าวประชด (Irony) เป็นการกล่าวเชิงเปรียบเทียบประชดประชัน เช่น
ตอนอิเหนาเขียนสารลงในดอกกล้าเจ๊กเป็นการเยาะเย้ยนางบุษบาที่เป็นคู่หมั้นของจรกกว่าจรกานั้น

"เมื่อขี้มเหมือนหลอกหยอกเหมือนชู"
และกล่าวต่อไปว่า
"แม้แผ่นดินสิ้นชายที่พึ่งเซย
พพลอยร้อนใจแทนทุกเวลา
อย่ามีคู่เสียเลยจะดีกว่า
ฤาว่าสนานองจะต้องกัน"

10. ใช้ถ้อยคำที่มีรสความ (Understatement) คือ ใช้ถ้อยคำที่เป็นภาษากวีโดยตรงซึ่ง
ปกติไม่ใช้ในภาษาสามัญ ถ้อยคำเหล่านั้นเมื่อใช้แล้วได้ใจความกว้างขวางและกินใจ เช่น

"ระลึกคมแหลมศร

เนตรน้อง"

"กตบ่มีกิ่งฟ้า

ฝากน้องนางเดียว"

(นิราศนรินทร์)

สนิท ตั้งทวี (2528, หน้า 24-25) กล่าวว่า โวหารภาพพจน์ (Figures of Speech) ที่มีปรากฏในวรรณคดีไทย มีอยู่ 6 ชนิดคือ

1. อุปมา (Simile) เป็นการกล่าวคำเปรียบเทียบที่มักจะมีคำว่า เหมือน คล้าย ตูจ ปาน รวากับ ประหนึ่ง ดัง เหล่านี้เป็นต้น

2. อุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นการเปรียบเทียบโดยนัยคล้ายอุปมา แต่ไม่ใช้คำว่า "เหมือน" เป็นการกล่าวว่ สิ่งนี้คือสิ่งนั้น อาจมีคำว่า คือ เป็น เท่า อยู่ด้วยแต่บางที่อาจจะไม่มี คำดังกล่าวนี้อยู่ด้วยก็ได้ จึงต้องใช้การสังเกต

3. บุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นการนำสิ่งที่ไม่มีชีวิตมากล่าวราวกับว่าสิ่งนั้นมีชีวิต

4. นามนัย (Metonymy) เป็นการนำคุณสมบัติของสิ่งหนึ่งมากล่าวแทนการเอ่ยชื่อสิ่งนั้น หรือการเรียกบุคคลโดยนำเอาความหมายที่ใกล้เคียงกัน หรือเกี่ยวข้องกันมาเป็นสัญลักษณ์

5. อธิพจน์ (Hyperbole) หมายถึงการพูดเกินจริง

6. ปรพากย์ (Antithesis) เป็นการพูดขัดกับความจริง หรือเป็นการพูดด้วยการเอาสิ่งหนึ่งไปค้ำกับอีกสิ่งหนึ่ง

การใช้โวหารภาพพจน์ในวรรณคดีนั้นจะเห็นได้ว่าทำได้หลายแบบ แต่โวหารภาพพจน์ที่ผู้ศึกษาจะนำมาศึกษาวรรณคดีร้อยกรองทั้ง 7 เรื่อง ตามขอบเขตของการศึกษาที่กำหนดไว้ใน การสร้างหนังสืออ่านประกอบ สำหรับครูเพื่อการสอนวรรณคดีร้อยกรองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้ศึกษาจะนำโวหารภาพพจน์มาศึกษา 10 แบบเพื่อให้สอดคล้องกับข้อมูลที่ปรากฏในหนังสือเรียนและระดับชั้นของนักเรียนที่ครูผู้สอนสามารถนำไปใช้ประกอบการสอนได้ คือ

1. แบบอุปมา (Simile) คือการเปรียบเทียบโดยยกสิ่งหนึ่งมาเปรียบกับสิ่งหนึ่งเพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และมักจะมีคำเชื่อมโยง เช่นคำว่า เหมือน ตูจ รวากับ ดังตัวอย่าง

"ตาเหมือนตามฤคมาศ
ประตุงแก้วเกาทันท์
 นิคคือพระลอราช
 ก่งนาฯ"
 (ลิลิตพระลอ)

2. แบบอุปลักษณ์ (Metaphor) คือการเปรียบเทียบโดยนัย เป็นการเปรียบเทียบโดยไม่ใช้คำเชื่อม ถ้าจะเปรียบกับสิ่งใดก็จะนำลักษณะเด่นของสิ่งนั้นมากล่าว หรือนำชื่อของสิ่งนั้นมากล่าว หรือนำลักษณะอาการของสิ่งหนึ่ง โอนไปใช้กับอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อชักจูงความคิดให้คล้ายคลึงกัน หรือบางครั้งอาจมีคำว่า เป็น คือ เเท่า ดังตัวอย่าง

"คิดไปก็ใจหาย
 เวียนหวังระวังแล
 เพราะกระต่ายจะหมายแข
 ศศิไซรับไยดี"
 (นิทานเวตาล)

3. แบบปรพากย์ (Antithesis) คือ การเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้าม คือ การนำสิ่งที่ตรงข้ามกันมาเปรียบเทียบกัน เพื่อให้เห็น ได้เด่นชัดขึ้นและทำให้มีความหมายเข้มข้น นอกจากนี้มักสร้างอารมณ์ขัน ดังตัวอย่าง

"มาจะกล่าวทไป
 เสวยราชย์องค์เดียวเที่ยวรำภา
 อยู่ปราสาทเสาศอทยอดต้วน
 มีทหารหอนเห่าเฝ้าโมงยาม
 ถึงระเด่นลันไดอนาธา
 ตามตลาดเสาชิงช้าหน้า โบสถ์พรหมณ์
 กำแพงแก้วแล้วลั่นด้วยเรียวหนาม
 คอยปราบปรามประจามิตรที่คิดร้าย"
 (ระเด่นลันได)

4. แบบนามนัย (Metonymy) คือการเปรียบเทียบโดยใช้ส่วนหนึ่งแทนทั้งหมด คือ การนำคุณสมบัติเด่น ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากล่าว แทนที่จะกล่าวถึงสิ่งนั้น เช่น

"อ้ายเจ้าชู้ลอมปอมกระหม่อมบาง
 ลอยชายลากหางเที่ยวเกี้ยวหมา"
 (เสภาขุนช้างขุนแผน)

5. แบบบุคคลิษฐาน (Personification) คือการนำเอาสิ่งที่ไม่มีชีวิตมากล่าวถึงราวกับชีวิต เช่น

" <u>อ้าตันไศกใหญ่</u>	ดูซ้ำ ไซรัไศกบงสุญ
<u>พฤษายาช่วยพล</u>	<u>จงตัดไศกวิโยคใจ</u>
<u>อไศกเหมาะสมญา</u>	<u>ตัดไศกาดูรพิไร</u>
<u>จงตอบให้ขอบใจ</u>	<u>ตัดไศกใหญ่ให้สักที"</u>
	(พระนลคำหลวง)

6. แบบอติพจน์ (Hyperbole) คือ การกล่าวเกินความจริง มักจะกล่าวถึงอารมณ์และความรู้สึก เช่น

" <u>เสียงโหยเสียงไห้</u>	เรือนหลวง
<u>ขุนหมื่นมนตรีปวง</u>	ป่วยซ้ำ
<u>เรือนราษฎร์ร่ำดีทรวง</u>	ทุกข์ทั่ว กันนา
<u>เมืองจะเย็นเป็นน้ำ</u>	<u>ย่อมน้ำตาครวญ"</u>
	(ลิลิตพระลอ)

7. แบบเลียนเสียงธรรมชาติ (Onomatopoeia) คือการนำเสียงที่ได้ยินตามธรรมชาติมาใช้บรรยายให้เกิดมโนภาพและความไพเราะ เช่น

" <u>กลองทองตีครุ่มครุ่ม</u>	เดินเรียง
<u>จำตะเต็งเต็งเสียง</u>	<u>ครุ่มครุ่ม</u>
<u>เสียงปี่เร่ร้อยเพ็ญ</u>	กระเวก
<u>แต่รันแต่รันแต่รฟรังชั้น</u>	<u>หู่หู่เสียงสังข์"</u>
	(นิราศธารทองแดง)

8. แบบเล่นคำ (Puns on Word) คือการใช้คำคำเดียวในความหมายต่างกัน เช่น

"นาง <u>นวล</u> นั้น <u>น</u> มั่ง <u>น</u> อง	<u>นวล</u> ปราง
จาก <u>พราว</u> พราวจากนาง	หนึ่ง <u>น</u>
<u>พิว</u> รา <u>บ</u> นิลา <u>ป</u> คราง	ครว <u>ญ</u> แข่ง <u>ช</u> ้า <u>ฤ</u> ธา
<u>บ</u> ัว <u>ว</u> ่า <u>บ</u> ัว <u>ว</u> น <u>ช</u> ัน	อก <u>น</u> อง <u>ร</u> เ <u>ย</u> ม <u>ณ</u> อม"
	(ลิลิตตะเลงพ่าย)

9. แบบเล่นเสียงและจังหวะ (Alliteration) หรือสัมผัส เช่น

" <u>ร</u> เ <u>อ</u> ย <u>ร</u> เ <u>อ</u> ย <u>มา</u> <u>ร</u> เ <u>ย</u> ง <u>ร</u> เ <u>ย</u> ง	น <u>ก</u> บ <u>ิน</u> <u>เ</u> ย <u>ง</u> <u>ไป</u> <u>ท</u> ั้ง <u>ห</u> มู
<u>ต</u> ัว <u>เ</u> ย <u>ว</u> มา <u>พ</u> ล <u>ัด</u> ค <u>ู่</u>	เ <u>ห</u> ม <u>อ</u> น <u>พ</u> อ <u>ย</u> ผู้ <u>เ</u> ย <u>ว</u> ต <u>าย</u> "
	(บทเห่เรือ)

10. แบบใช้คำถามยั่วให้ยั้งคิด (Rhetoric question) คือ ใช้วิธีการโดยไม่ต้องการ
คำตอบ เช่น

"ผู้ <u>ช</u> น <u>ก</u> ำ <u>เ</u> น <u>ิ</u> ต <u>ล</u> ้าย	ค <u>ล</u> ง <u>ก</u> ัน
ใ <u>ห</u> ย <u>ย</u> อ <u>ม</u> <u>พ</u> ะ <u>ศ</u> ิ <u>วี</u> ว <u>ร</u> ร <u>ณ</u>	แ <u>ผ</u> ก <u>บ</u> ้าง
ค <u>ว</u> าม <u>ร</u> ู้ <u>อ</u> าจ <u>ร</u> เ <u>ย</u> น <u>ก</u> ัน	ก <u>ั</u> น <u>ห</u> ม <u>ด</u>
ย <u>ก</u> แต่ <u>ช</u> ั่ว <u>ดี</u> ก <u>ระ</u> ด <u>ำ</u> ง	อ <u>่</u> อน <u>แ</u> ก <u>ฤ</u> ธา <u>ไ</u> ห <u>ว</u>

(พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

สัญลักษณ์ (Symbol)

สัญลักษณ์หมายถึง คำหรือกลุ่มคำที่ใช้แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง โดยที่คำหรือกลุ่มคำนั้น ๆ แสดงขอบเขตของความหมายที่กว้าง ไกลไปกว่าความหมายตรงตัวของ คำหรือกลุ่มคำนั้น เช่นคำว่า หงส์ เมื่อเป็นสัญลักษณ์ใช้ในความหมายว่าผู้ที่อยู่ในตระกูลสูง หรือ ผู้ที่มีคุณงามความดีเป็นเลิศ และคำว่า กาเมื่อเป็นสัญลักษณ์ใช้ในความหมายว่า ผู้ที่มีตระกูลต่ำ หรือผู้ที่ไผ่ในทางไม่ดี ดังนั้น คำสัญลักษณ์ที่กวีใช้จึงมีความหมายเชิงเปรียบเทียบอยู่ด้วย เช่น

ไฉ่แต่้นเอ๋กวันทองเอ๋ย	ไม่ว่ควรเลยที่จจะหลกเป็นผยผง
จจะครองตัวไวไยให้คั่นคง	เลม็อนหงส์ปี้กหักลงปลกตม
สุดสิ้นสั้ทองที่ผ่องแผ้ว	จจะกลยเป็นกาแล้วเพราะช่นชม
เชื่อหงส์หงส์เผ่าจะพวจม	เพราะการมจิงได้ร็อนรำคาญใจ
	(ขุนช้างขุนแผน)

ระวาท วัฒนพันธุ์ (2522, หน้า 158) กล่าวว่า ภาษาในวรรณคดีเป็นสัญลักษณ์ ฉะนั้นผู้แต่งจะต้องรู้จักถ้อยคำที่นำมาใช้ในการสื่อสารนี้ให้ถูกต้อง และต้องสังวรว่า ได้ใช้ถ้อยคำให้เป็นเครื่องแสดงความรู้สึกนึกคิด และในเวลาเดียวกันถ้อยคำนั้นต้องทำความเข้าใจแก่ผู้อ่านให้ใกล้เคียงภาพแห่งความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่งอย่างดีที่สุด การที่จะทำได้เช่นนี้ต้องอาศัยจินตนาการของผู้แต่งและผู้อ่านร่วมกัน ผู้แต่งอาจใช้ถ้อยคำซึ่งตนเห็นว่าแสดงความรู้สึกนึกคิดได้เป็นอย่างดี แต่ถ้าผู้อ่านไม่เข้าใจ หรือไม่มีความรู้สึกนึกคิดตามความประสงค์ของผู้แต่งถ้อยคำที่ใช้นั้นก็ถือว่าไม่มีค่าในการสื่อสาร

สนธิ ตั้งทวี (2528, หน้า 22-23) กล่าวว่า สัญลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่นำมาแสดงแทนสิ่งอื่นเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ชัดเจน นิยมสิ่งที่เป็นรูปธรรมแทนสิ่งที่เป็นนามธรรม แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

ก. สัญลักษณ์ตามแบบแผน (Traditional Symbols) คือสัญลักษณ์ที่ปรากฏให้เห็นซ้ำๆ ในวรรณคดีไทย ซึ่งมีความหมายเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป เช่น

สัญลักษณ์	หมายถึง
แมลงภู่ ผึ้ง	ชาย
ดอกไม้	หญิง
ดอกฟ้า	หญิงผู้สูงศักดิ์
ดอกหญ้า	หญิงสามัญ
ควาย	คนซื่อ คนโง่
โคลน	ความรวนเร

กา	คนใจดำ
ตั่งิ้ว	สิ่งลงโทษผู้ประพฤติผิดในกาม
จอกแหน	สิ่งไร้ค่า
งู	ศัตรูที่ร้ายกาจ
จระเข้	สัตว์ร้าย คนคด
ภูเขา	สิ่งที่มั่นคงแข็งแรง
กระต่าย	ผู้ต่ำศักดิ์
	ฯลฯ

ข. สัญลักษณ์เฉพาะบุคคล (Private Symbols) คือ สัญลักษณ์ที่กวีตั้งขึ้นใหม่ มักจะปรากฏในวรรณกรรมปัจจุบัน เป็นสัญลักษณ์ที่เข้าใจยากกว่าสัญลักษณ์ตามแบบแผน เช่น สัญลักษณ์ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์

สัญลักษณ์	หมายถึง
ทราย	ของที่มีอยู่มาก
ป่าช้า	ร่างกาย ที่อยู่อาศัย ความสังเวช

หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2517, หน้า 105-106) กล่าวว่า สัญลักษณ์ที่ใช้ในบทกวีไทยทั่ว ๆ ไป ใช้ซ้ำ ๆ กันอยู่เป็นเวลานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางเรื่อยมา แม้จนกระทั่งทุกวันนี้ก็ไม่เปลี่ยนแปลงไปนัก เช่น

แสงจันทร์ หมายถึง ความนวลเนียน เช่น เปรียบนวลจันทร์กับผิวหน้าของนาง และมักใช้เวลาเดือนหงายเป็นเวลาที่เราอารมณ์ถึงคนรัก

ดอกบัว หมายถึง ความงามผ่องใส มักใช้เปรียบกับหญิงงาม

แก้ว หมายถึง ความดี ความงาม ความวิเศษ

ทอง หมายถึง ความเรืองรอง งดงาม มีค่า

พระอินทร์ เป็นตัวแทนความเป็นธรรม ผู้ที่อยู่ในธรรม พระอินทร์จะคอยช่วยเหลือทุกข์

บ้าง

ยักษ์ หรืออสูร เป็นตัวแทนคนพาล

หงส์ หมายถึง คนมีสกุลสูง

กา หมายถึง คนมีสกุลต่ำ

กุหลาบ วัลลิภมาส (2517, หน้า 168) กล่าวว่า สัญลักษณ์คือการนำสิ่งที่เป็นรูปธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งมาใช้แทนสิ่งที่เป็นนามธรรม ทำให้เกิดความเข้าใจได้กว้างขวางลึกซึ้ง โดยไม่ต้องใช้คำอธิบายเลยก็เข้าใจได้

ประสิทธิ์ ภาพยกลอน (2518, หน้า 20) กล่าวว่า สัญลักษณ์เป็นเครื่องหมายแสดงภาพแห่งความรู้สึกนึกคิด ไม่ใช่เป็นฉายาลักษณ์หรือรูปถ่ายซึ่งเป็นการถ่ายภาพโดยตรง พรรณคดีเป็นการถ่ายภาพโดยทางอ้อม คือผู้ประพันธ์มีความรู้สึกอย่างใดแล้วจะสร้างขึ้นเป็นภาพด้วยจินตนาการของตนเสียก่อน แล้ววาดภาพนั้นออกมาเป็นถ้อยคำอันเป็นกระเจงกฉายภาพนั้นเข้าไปในจิตใจของผู้อ่านอีกชั้นหนึ่ง

วิภา กงกะนันท์ (2533, หน้า 55-56) กล่าวว่า สัญลักษณ์คือคำที่ใช้แทนสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม อันมีความหมายนอกเหนือจากความหมายตามตัวอักษร เช่น

แสงสว่าง	เป็นสัญลักษณ์ของ	ปัญญา
แก้ว	เป็นสัญลักษณ์ของ	ความดีงาม
กา	เป็นสัญลักษณ์ของ	คนชั้นต่ำ
หงส์	เป็นสัญลักษณ์ของ	คนชั้นสูง
สีขาว	เป็นสัญลักษณ์ของ	ความบริสุทธิ์

การสอนวรรณคดีไทย เพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าย่อมจะหลีกเลี่ยงการชี้แนะให้นักเรียน

สังเกตวิธีการใช้ภาษาของผู้แต่งไปไม่ได้ เช่น เรื่องการใช้โวหารและการใช้สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย เป็นต้น

4. ความรู้ประกอบ

วรรณคดีไทยแต่ละเรื่องนั้นมีความรู้ประกอบแทรกอยู่มากมาย จำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนจะต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างชัดเจนก่อนแท้ เพื่อนำไปใช้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนให้นักเรียนเห็นคุณค่าของวรรณคดีไทยในฐานะเป็นวัฒนธรรมของชาติตามจุดประสงค์ของหลักสูตร ดัง

ที่สมร เจนจิระ (2528, หน้า 4/1-2) กล่าวว่า การสอนวรรณคดีเพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักวรรณคดีอย่างรอบด้านนั้น รายละเอียดสำคัญประการหนึ่งของวรรณคดีที่ครูผู้สอนควรคำนึงถึงคือความรู้ต่าง ๆ ที่มีจะสอดแทรกอยู่ในวรรณคดี เช่น ในตัวละคร ในการแต่ง ในทรรณะของผู้แต่ง เป็นต้น เฉพาะประเด็นนี้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

ก. ประวัติของตัวละคร การศึกษาประวัติของตัวละครในวรรณคดีจะช่วยทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาของเรื่องและสาเหตุของพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ข. คำศัพท์ ในเรื่องคำศัพท์นี้ ชวน เพชรแก้ว (2525, หน้า 79) กล่าวว่า วรรณคดีช่วยเพิ่มพูนความรู้ด้านภาษา เพราะวรรณคดีย่อมใช้ศัพท์สำนวนที่เลือกเฟ้นอย่างดีแล้ว และศัพท์สำนวนที่กล่าวนี้ย่อมใช้ภาษาที่พูดกัน ในสมัยที่แต่งวรรณคดีนั้น ๆ ผู้อ่านจึงสามารถศึกษาค้นคว้าศัพท์ภาษาตามกาลสมัยนั้นได้ แต่ในการเรียนการสอนวรรณคดีกลับประสบปัญหาตามที่ ศรีวิไล ดอกจันทร์ (2529, หน้า 4) กล่าวว่า ทำอย่างไรการเรียนการสอนวรรณคดีซึ่งมีความลึกซึ้ง เข้าถึง ได้ยาก มีอุปสรรคด้านกาลเวลา ภาษา ศัพท์ จะทำให้นักเรียนยังมองเห็นคุณค่าเมื่อเทียบกับเรื่องต่าง ๆ หรือวรรณกรรมที่เข้าถึงได้ง่าย ผู้ศึกษาได้สำรวจวรรณคดีร้อยกรองทั้ง 7 เรื่องที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 3 ท 305 ท 306 พบว่า มีคำศัพท์อยู่จำนวนหนึ่งที่ครูผู้สอนต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างชัดเจนก่อนนำไปสอนนักเรียน เพื่อให้การเรียนการสอนนั้นบรรลุจุดประสงค์ได้ในที่สุด

ค. ความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเรื่อง ระวาท วนิดพันธุ์ (2522, หน้า 160) กล่าวว่า วรรณคดีอาจบอกให้เราถึงขนบธรรมเนียมประเพณี สภาพความเป็นอยู่ของประชาชน รสนิยมของแต่ละยุค หรือสภาพภูมิศาสตร์ของบ้านเมือง เช่นเราอาจรู้ธรรมเนียมการเข้าเฝ้าของคนไทยโบราณ เมื่ออ่านขุนช้างขุนแผน ตอนที่ว่า "ขุนช้างหมอบชิดลงติดหมอน ประทานโทษโปรดก่อนคุณเจ้าข้า" สอดคล้องกับที่ ชวน เพชรแก้ว (2525, หน้า 79) กล่าวว่า วรรณคดีสะท้อนให้เห็นภาพสังคม ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมของสมัยนั้นๆ วรรณคดีจึงเป็นประหนึ่งกระจกเงายาวใหญ่ของสังคม ทำให้ผู้อ่านเห็นสภาพต่าง ๆ ของสังคมและเข้าใจสังคมได้ดียิ่งขึ้น เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน ผู้อ่านจะทราบประเพณีดั้งเดิมของไทยมากมาย เช่น ประเพณีการเกิด การโกนจุก การบวช การแต่งงาน การเผาศพ การทำขวัญ เป็นต้น

การศึกษาเรื่องความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเรื่องคือ การศึกษาเนื้อหาของวรรณคดีในส่วนของเวลาและสถานที่ (time and place) วิภา กงกะนันท์ (2533, หน้า 60-62) กล่าวว่า การศึกษาเวลาและสถานที่ (time and place) หรือเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า สภาวะแวดล้อม หมายถึงสิ่งที่เบ็ดตัวและนามธรรมซึ่งได้แก่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมทุกด้าน ในบทกวีจะใช้คำว่า ฉาก การศึกษาเรื่องเวลาหรือสถานที่ หรือสภาพแวดล้อม หรือฉาก คือ การศึกษาสภาวะทางธรรมชาติหรือภูมิศาสตร์และสภาวะทางสังคมของเรื่องทุกด้าน เช่น ผู้คนหรือตัวละครในเรื่องอาศัยอยู่ในท้องถิ่นใด สภาพภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นเป็นอย่างไร สภาพทางสังคมของบ้านเมืองที่คนหรือตัวละครอาศัยอยู่หรือไปพบเห็นมีลักษณะอย่างไร คนหรือตัวละครเหล่านั้นมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร ระบบการปกครอง ความเชื่อ ค่านิยมของสังคม และวัฒนธรรมสาขาต่างๆ เช่น วัฒนธรรมในการแต่งตัว ในการรับประทานอาหาร ในการอบรมเด็ก สถาปัตยกรรมต่าง ๆ รวมทั้งลักษณะอาคารบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้พาหนะที่ใช้ มีลักษณะอย่างไร

ง. ข้อคิดจากเรื่อง วิภา กงกะนันท์ (2533, หน้า 57) กล่าวว่า ข้อคิดหมายถึง คำเตือนใจที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อสารกับผู้อ่าน วรรณคดีไทยทุกเรื่องผู้แต่งหรือกวีมักจะสอดแทรกข้อคิดไว้เสมอ ครูผู้สอนวรรณคดีจำเป็นต้องศึกษาถึงข้อคิดที่ได้และชี้แนะให้นักเรียนสังเกตอันจะทำให้ให้นักเรียนเห็นคุณค่าของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ และนำข้อคิดที่ได้ไปใช้ในชีวิตรจริงได้

5. ภาพประกอบ

ภาพประกอบที่มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาของเรื่องจะช่วยทำให้การเรียนการสอนนั้นมีลักษณะเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ดังที่ สันทัต ภิบาลสุข และ นิมฟ์ใจ ภิบาลสุข (2526, หน้า 84-85) กล่าวถึงประโยชน์ของรูปภาพที่มีต่อการเรียนการสอนว่าช่วยทำให้สิ่งที่อ่านหรือศึกษามีความสมบูรณ์ขึ้น และสามารถเร้าอารมณ์หรือเปลี่ยนเจตคติของผู้เรียนได้

ส่วนที่ 3 ในส่วนที่ 3 นี้ ผู้ศึกษาจะนำเสนอสาระสำคัญของเอกสารและงานวิจัยส่วนหนึ่งที่ผู้ศึกษาจะนำมาใช้เป็นข้อมูลในการค้นคว้าแบบอิสระเพื่อสร้างหนังสืออ่านประกอบสำหรับครูเพื่อการสอนวรรณคดีร้อยกรอง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ดังต่อไปนี้

เปลื้อง ณ นคร (2511) ได้จัดทำหนังสือภาพวิจารณ์วรรณคดีไทยขึ้น โดยเป็นผู้เล่าเรื่องวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ให้ เหม เวชกร เป็นผู้เขียนภาพประกอบเพื่อให้ผู้อ่านเข้าถึงวรรณคดีได้ง่ายขึ้น เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยภาพและเรื่องราวของวรรณคดีไทยทั้งหมด 29 ตอน จำนวน 29 เรื่อง เช่น เสือโคคำจันทน์ นีราคนรินทร์ เป็นต้น ประพัฒน์ ตรีณรงค์ และสงวน อึ้งคง (2516) ได้จัดทำหนังสือสารานุกรมวรรณคดีขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการค้นคว้าเรื่องราวในวรรณคดี โดยได้รวบรวมเนื้อเรื่อง คำศัพท์ ประเพณี ตำนาน สถานที่ ประวัติบุคคลในวรรณคดี ฯลฯ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน ผู้จัดทำได้รวบรวมข้อมูลจากหนังสือวรรณคดีประมาณ 300 เล่ม นอกจากนี้ยังรวบรวมข้อมูลจากหนังสือและนิตยสารประกอบอีกเป็นจำนวนมาก ใช้วิธีเรียงลำดับข้อมูลตามลำดับตัวอักษร เช่นเดียวกับพจนานุกรม

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ และ สุมลย์ บ้านกล้วย (2525) ได้วิจัยเรื่องลักษณะความเป็นมาและพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์เปรียบเทียบกับตัวละครในมหากาพย์รามายณะ วัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งคือ เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนผู้สนใจ ได้รู้จักตัวละครที่สำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ ตั้งแต่ลักษณะความเป็นมาและพฤติกรรมของตัวละครเพื่อช่วยให้เข้าใจเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ได้ดีขึ้นแม้จะไม่มีโอกาสได้อ่านบทพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ก็ตาม ผลการวิจัยปรากฏว่าตัวละครได้แก่ พระราม พระลักษมณ์ พระพรต ทศกัณฐ์ กุมภกรรณ พิเภก นางสีดา นางสีม่านักขา สุครีพ และหนุมาน มีลักษณะคล้ายคลึงกับมนุษย์มากกว่าตัวละครในรามายณะแม้ว่าพระรามจะกล่าวเสมอว่าพระองค์เป็นนารายณ์อวตารก็ตาม ตัวละครฝ่ายดีจะต้องมีข้อบกพร่องในขณะที่ตัวละครฝ่ายชั่วก็มีส่วนดีบ้าง สาระสำคัญของเรื่องก็คือ ธรรมหรือความถูกต้อง เป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่สุด ผู้มีธรรมหรือยกคุณค่าของธรรมเหนือสิ่งอื่นใดจะได้รับผลดีตอบสนอง ส่วนผู้ที่

ไม่ถือธรรมจะมีแต่ความหายนะ ระหว่างความเป็นญาติสนิทกับธรรม ผู้ที่เลือกสิ่งแรกจะพบกับความอับเฉา ขณะที่ผู้ที่เลือกสิ่งหลังจะพบกับความรุ่งเรือง ความจริงสากลข้อนี้ได้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์ตลอดทั้งเรื่อง ให้คุณค่าที่ยั่งยืนและมีความหมายอย่างยิ่งแก่รามเกียรติ์

เจริญ อันทอง (2525) ได้จัดทำหนังสือภาพในวรรณคดีไทยเพื่อใช้เป็นหนังสือภาพประกอบกับวรรณคดีที่นักเรียนนักศึกษาเรียนให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้น ภาพในวรรณคดีไทยที่จัดทำมาจากวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น รามเกียรติ์ พระอภัยมณี ชุนช้างชุนแผน

ประจักษ์ ประภาพินทยากร (2525) ได้จัดทำหนังสือประเพณีและไสยเวทวิทยาในชุนช้างชุนแผน เพื่อใช้เป็นประโยชน์ในการประกอบการสอนและการศึกษาของผู้สนใจ และเพื่อชี้ให้เห็นถึงความคิดโดยส่วนรวมของคนไทยในอดีตอันเป็นร่องรอยที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติสืบทอดกันมา ทั้งนี้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา ทำความเข้าใจ และเกิดความภาคภูมิใจ โดยผู้จัดทำได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือประมาณ 100 เล่ม และจากบทความอีกจำนวนมาก เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเรื่องราวความเป็นมาของเสภาชุนช้างชุนแผนตามประวัติศาสตร์ ประเพณีในชุนช้างชุนแผน จำนวนในชุนช้างชุนแผน ฯลฯ

ประจักษ์ ประภาพินทยากร (2527) ได้วิจัยเรื่องพระเอกในวรรณคดีคลาสสิกของไทย เรื่อง ชุนแผน : พระเอกนักรบ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของพระเอกรวมทั้งตัวประกอบที่สำคัญในวรรณคดีคลาสสิกของไทย เพื่อค้นหาสิ่งที่เรียกว่าเอกลักษณ์ อุดมคติและค่านิยมทางสังคมของไทยในอดีตที่อาจสะท้อนให้เห็นได้จากพระเอกและตัวละครประกอบต่าง ๆ และเพื่อนำผลการวิจัยนี้ไปเปรียบเทียบกับผลงานวิจัยของชาติอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ณ เมือง Yog Ya Karta ประเทศอินโดนีเซียเมื่อต้นปี พ.ศ. 2526 ผลการวิจัยปรากฏว่าบุคลิกภาพที่เด่นชัดของชุนแผน คือ มีรูปร่าง แบบบางแต่สง่า เป็นนักรบ ช่างสังเกตุ มีความฉลาด ใฝ่ใจการศึกษา และมีวาจาอ่อนหวานนุ่มนวลต่อผู้ที่เป็มิตร ชุนแผนมีความเจ้าชู้ มีภรรยามากอันเป็นลักษณะทั่วไปของพระเอกในวรรณคดีไทยเพราะค่านิยมในสมัยนั้นถือว่า ผู้ชายมีภรรยาหลายคนไม่ถือเป็นเรื่องเสียหาย หากแต่เป็นการเสริมบารมี อย่างไรก็ตามชุนแผนก็มีความรับผิดชอบและให้ความยุติธรรมแก่ภรรยาทุกคนเท่าที่จะทำได้ นอกจากนี้ชุนแผนยังมีความกล้าหาญ มีความเฉลียวฉลาดและมีการตัดสินใจที่รวดเร็ววัน เป็นคุณสมบัติที่บริบูรณ์ของนักรบ ส่วนการพิจารณาค่านิยมด้านระบบครอบครัว

โดยศึกษาผ่านพระเอกนั้นพบว่าครอบครัวของคนไทยสมัยอยุธยาตอนปลายและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีลักษณะครอบครัวขยาย สถานภาพของการสมรสถือว่าฝ่ายชายเป็นใหญ่ในครอบครัว จำนวนคู่สมรสชายมีภรรยาได้หลายคน การสร้างเรือนหอปลูกเรือนหอที่บริเวณบ้านฝ่ายหญิง ในเรื่องระบบการศึกษามีการศึกษากันในวัด มีภิกษุเป็นผู้สอน วิชาที่สอนนอกจากการอ่านหนังสือแล้ว ยังศึกษาวิชาการด้านไสยศาสตร์ซึ่งเป็นประโยชน์ในด้านการเป็นทหาร เพราะบ้านเมืองในระยะนั้นมีศึกสงครามกับประเทศใกล้เคียงอยู่เสมอ ในด้านการศึกษา กวีได้สอดแทรกพุทธปรัชญาขั้นพื้นฐาน เช่น การไม่พยายบาท การบวชเรียน ความเชื่อในเรื่องกรรมเก่า และความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต กรรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2529) ได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติมภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เรื่องกาพย์ขยายโคลง โลกนิติโดยนายสุภร ผลชีวินเป็นผู้ประพันธ์ กาพย์ยานี 11 ขยายโคลง โลกนิติ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเดชาดิศร บทต่อบทจนครบทุกบท เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความลึกซึ้งของเนื้อความใน โคลงนิติซึ่งมีคุณค่าด้านความประณีตไพเราะของคำประพันธ์ และคุณค่าด้านคติธรรมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่คนไทยเชื่อถือและปฏิบัติกันมาช้านาน

อุดม ตุงศรีวัชร (2533) ได้จัดทำหนังสือขุนช้างขุนแผน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยคำแนะนำตัวละครสำคัญในด้านประวัติความเป็นมา รูปร่างลักษณะของตัวละคร ลักษณะนิสัยของตัวละคร พร้อมภาพประกอบ และเนื้อเรื่องย่อเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวโดยตลอด

กุสุมา รักษมณี (2534) ได้จัดทำหนังสือสี่สังวรณคดีขึ้นเพื่อสื่อความคิด ความรู้สึกที่ได้รับจากการอ่านวรรณคดีออกมาให้ผู้อ่านได้รับรู้ด้วย โดยการเขียนเป็นบทความลงตีพิมพ์ในคอลัมน์ "มิตรวรรณกรรม" ของนิตยสารสตรีสาร ต่อมาได้มีการรวบรวมบทความเหล่านั้นจำนวน 50 เรื่อง มาจัดพิมพ์เป็นหนังสือสี่สังวรณคดี เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น อิเหนา รามเกียรติ์ ขุนช้างขุนแผน และท้าวแสนปม เป็นต้น

วัชร รมะนันท์ (2535) ได้จัดทำหนังสือวิวัฒนาการวรรณคดีไทยขึ้นเพื่อใช้เป็นหนังสือค้นหาสิ่งเฉพาะของวรรณคดีในสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยได้กำหนดเนื้อหาในสิ่งเฉพาะเป็น 4 หัวข้อคือ ผู้แต่ง ลักษณะคำประพันธ์ วัตถุประสงค์ และที่มาของเรื่อง

ปฏิพัทธ์ ดาระดาช (ม.ป.ป.) ได้จัดทำหนังสือสมุดภาพรามเกียรติ์ขึ้น โดยอาศัยเค้า
 โครงจากภาพที่ปรากฏที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามและตามตำราต่าง ๆ มาเป็นแบบร่าง ส่วน
 คำบรรยายผู้จัดทำได้เรียบเรียงค้นคว้ามาจากพระราชนิพนธ์ทละครเรื่องรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ
 โดยเฉพาะผลงานของนาคะประทีป (พระसारประเสริฐ) มาประกอบเพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบที่มา
 ของเรื่อง และตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์โดยสังเขป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright© by Chiang Mai University
 All rights reserved